

13.774/
6

Strindberg

Özdeğin Seçilmiş Küllüvü

STRINDBERG ÁGOST

EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE

EL EGYMÁSTÓL!

A KARANTÉNMESTER
MÁSODIK ELBESZÉLÉSE

A SVÉD EREDETI MÁSODIK KIADÁSÁBÓL

FORDITOTTA

MIKES LAJOS

BUDAPEST

DICK MANÓ KIADÁSA

TARTALOM

	Oldal
A FORDITÓ BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSE	5
EL EGYMÁSTÓL!	9
I.	11
II.	29
III.	55
IV.	77
V.	89
VI.	121
VII.	147

13.774/6

MINDEN JOG FENTARTVA

EL EGYMÁSTÓL!

EGY LÉLEK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

(1892—1894)

1970-1971

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

I

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Elkeseredetten otthagya Krisztiániáját*), mert nyilvánvalóan igazságtalanul bántak vele. Betöltvén ugyanis élete negyvenedik esztendejét, megírta a legjobb modern drámát, s új formát és új tartalmat talált, amely megfelelt a serdülőben lévő nemzedék várakozásának. De az öregek éltek még, s a nézők, színészek és kritikusok érezték, hogy ideáljaik cserben hagyták őket s hogy ezeknek bukásával elbuknának ők maguk is. Érezték, hogy ha az ízlés terén új irány érvényesülne, ők már nem követhetnék, hanem csakhamar elmaradnának, mint ósdiak. Hülyeségnek mondták hát a költő mesterművét és kifütyülték, őt magát pedig felszólították, hogy térjen vissza Amerikába, ahol járt már és ahol otthagya feleségét, akitől elvált.

A költő Amerika helyett Kopenhágába utazott. Kiválasztott magának a Vimmelskaftén**) egy törzs-

*) Voltaképp *Stockholmot*; de Strindberg ebben a kötetben sok helyütt szándékosan megmásítja a színteret és a szereplőket, tekintettel arra, hogy a szereplők még mind éltek, mikor ez a kötet megjelent. A fordító.

**) Kopenhágában a belváros egyik élénk forgalmú utcája. A fordító.

vendéglőt, ahol kivándorolt svédekkel és finnekkel szokott találkozni.

Miután néhány hónapig várakozott, elérte, hogy az egyik kopenhágai színház előadta a drámáját. A drámának határozott sikere volt. A költőnek így hát megvolt az elégtétele.

A költő már azt hitte, hogy leszámolt az élettel; de most kezdett fölébredni és körülnézni. De ha ki is lépett megint az életbe, tompa lemondással tette, sőt csaknem fatalizmussal, amely kifejeződött jelgésében is: „Mindenre készen!”

A színházi sikernek az volt a következménye, hogy a költőt meghívták társaságokba. Egy este elment egy meglehetősen jelentékeny írőemberhez, akinél összesereglettek az irodalom és művészet ifjabb csillagai. A vacsora hosszú és fényes volt; de egypár szék üres maradt, mert vendégeket vártak még színház után.

Féltizenegy tájban élénk mozgolódás támadt, mert akiket vártak, megérkeztek. Három hölgy volt és három úr, akik közül a norvég vendég senkit sem ismert. De a három hölgy közül az egyik úgy üdvözölte őt mint ismerőst és kezet nyújtott az idegennek. Ez nyomban rá sűgva megkérdezte a háziasszonytól, ki a hölgy.

— Kicsoda? X. kisasszony! Hiszen beszélgetett már vele E. dr. vacsoráján.

— Igazán? Csodálom, hogy egyébként jó emlékezőtehetséggel nem tudom magamnak a kisasszony arcát megjegyezni. A minap valamelyik este elmentem mellette az egyik színház fényesen kivilágított előcsarnokában, anélkül, hogy köszöntöttem volna.

— Bizonyosan nem figyelte meg, hogy szép nő!

— Csakugyan szép?

És a költő előrehajolt, hogy szemügyre vegye a fiatal hölgyet, aki egészen lent foglalt helyet az asztal végén.

— Megjárja!

— Óh, szégyelje magát! A kisasszony híres kopenhágai szépség a legszebb típusból.

— Régebben igazán mindig csak szökékért rajongtam, de egypár év óta csakis a barnák érdekelnek.

Ezután más dolgokra terelődött a beszélgetés.

Vacsora után a szalonban gyülekeztek, és a szép kopenhágai hölgy meg a norvég költő csakhamar oly közel került egymáshoz, hogy a költő vette gondjaiba a hölgy csészéjét. És amikor a hölgy megkérdezte, hogy ki fogja őt hazakísérni, a költő ezt felelte: — Természetesen én! — és a hölgy el is fogadta a kíséretét.

Mikor végül oszlani kezdett a társaság, ők ketten — egyaránt megfoghatatlanul — annyira belemélyedtek a beszélgetésbe, hogy egy csoport férfi és nő kajánkodó arccal megállt körülöttük és elnézte őket. Ők azonban nem vettek észre semmit, hanem csak tovább beszéltek szakadatlanul.

Mikor lejutottak a lépcsőn, hallották, hogy valaki csengő kacajjal „jó éjt“ kíván nekik odafönről. A bájos fiatal háziasszony volt, aki kihajolt utánuk az erkély korlátja fölött.

A tengerpart mentén haladtak tova, el a hidak mellett. A szó szünet nélkül továbbáradt belőlük. Mikor az X.-úthoz érkeztek, a költő hivatalos volt már vacsorára a kisasszonyhoz, másnap estére, egy szép fiatal festőnővel egyetemben. De a kisasszony előkészítette a költőt arra is, hogy leányszobája

nagyon egyszerű hely, mert panzióban lakik egy szigorú öreg hölgnél.

Végül úgy váltak el, mintha régi ismerősök és kollégák lettek volna.

Mikor a költő hazafelé bandukolt egyedül az éjszakában és megpróbálta visszaidézni emlékezetébe az est eseményeit, észrevette megint azt a furcsa dolgot, hogy sehogysem tudja a nő arcát maga elé képzelni. Régi újságíró létére annyira hozzászokott már ahhoz, hogy embereket és jeleneteket, tájakat és interiőröket lefotografáljon a szemével, hogy most ezt a dolgot sehogysem tudta megérteni. Észrevette továbbá azt is, hogy ez a nő ma este más volt, mint amikor első ízben találkozott vele. Nyoma sem volt benne semmiféle „függetlenség”-nek; csupa lágy engedékenységgel, egy kis mélabúval keverve, amely illett hozzá és részvétet ébresztett. És amikor egy embernek a boldogtalan sorsáról beszéltek, könnyben úszott a hangja. A hangra emlékezett a költő; egykissé mély és szomorú hang volt; a csendje messzire elragadta az embert a nagyvárosból s erdők és tavak, pásztorkalapok és gereblyék képét idézte fel az emlékezetbe. Most eszébe jutott a költőnek az is, hogy voltaképp egész este úgy bántak a nővel, mint valami gyermekkel; ingerkedtek vele az irkálásaiért, a protekcióját kérték; ő pedig csak mosolygott mindezen. Megesett vele az is, hogy többször gyerekesen elszólta magát: komolyan gondolt valamit, ami útközben torzra fordult.

Az egyetlen, aki komolyan vette őt, ő volt, az idegen. És ő látta, hogy nem gyermekkel áll szemben, hanem nővel, akivel mindenről beszélgethetett, ami érdekelt, emberekről és könyvekről, még pedig anélkül, hogy akárcsak egy szóval is meg kellett volna magyaráznia, amit mondott.

Mikor másnap reggel fölébredt, megpróbálta, most immár pihenten, visszaidézni emlékezetébe a tegnapi nap eseményeit és személyeit. Valahányszor új ismeretséget kötött, hogy hozzáférjen az új ismerős jelleméhez, keresni szokta emlékezetében az úgynevezett „megfelelő számot“, vagyis megállapította, hogy régebbi barátai közül ki hasonlított ahhoz, akinek az egyenletét meg akarta találni. Gyakran magától elvégződött lelkében ez a munka: amikor megpróbált visszaemlékezni az új ismeretlenre, fölmerült előtte egy régebbi ismerősnek a képe, hogy többé-kevésbé fődje az újat. Mikor most visszagon-dolt a tegnapi kisasszonyra, nem őt látta, hanem egy idősebb asszony-nénijét, aki mindig közönyös volt rá nézve. Ezzel háttérbe szorult minden érzéki mozzanat, ha ugyan egyáltalában volt ilyen, és nem maradt meg csak egy női jóbarátnak az emlékezete.

Igy aztán teljes nyugalommal jelent meg este a találkán, minden nyoma nélkül annak a zavárnak, amit máskülönben érez az ember, mikor azzal a szándékkal keres föl egy fiatal hölgyet, hogy megkedveltesse magát.

Ugy fogadták, mint régi ismerőst, minden teke-

tória nélkül, és bevezették egy elegánsan bútorozott leányszobába. Dúsan fölszerelt íróasztal, élőnövények, családi arcképek, szőnyegek, kényelmes székek.

Minthogy a festőnő nem jöhetett el, a költőnek be kellett érnie házigazdájával. Úgy érezte azonban, hogy ez beleütközik az illendőségbe. De vendéglátójának egyszerű, mesterkéletlen modora elfojtotta azt a vágyát, hogy megjegyzéseket tegyen, amelyek esetleg sértők is lehetnek volna.

Leültek hát egymással szembe és beszélgettek. A nőn kékbetétes fekete selyemruha volt, empire-stilusú, sötét csipkedíszel, amely hálószerűen hullt alá válláról. Ez egykissé asszonyossá tette a megjelenését. Ráadásul társalgásának könnyed nagyvilági hangja egy pillanatig azt a hitet ébresztette a költőben, hogy az, akivel szemben ül, elvált asszony! Az arcát most teljes megvilágításban tanulmányozhatta. A homloka mintha simára lett volna kovácsolva; ez erős, határozott akaratra vallott makacosság nélkül. Szép metszésű nagy szeme volt, mint a Dél szülötteinek. Az orra, mintha növekedése közben megváltoztatta volna szándékát, az orrcsont közepetáján egy kicsit meghajolt és hirtelen rómaivá lett. Ez a váratlan kis „örvendetes meglepetés“ olyan bájossá tette az arc profilját, hogy valósággal kámeára emlékeztetett.

A beszélgetés ma este még simábban folyt. Volt már ugyanis egy kis csomó közös élményük, amit megvilágítottak, ismerősöket analizáltak, terveket mérlegeltek. Ott ültek és árnyképeket vágtak ki barátaikról, s minthogy egyikük sem akart gonoszindulatúnak látszani, szép formákat vágtak és nem a hegyes ollót használták.

A gondolatok ez ártatlan játéka közben rávetette szemét a költő egy nagy virágkosárra, amely

tele volt pompásnál pompásabb rózsákkal. A nő tekintete kitalálta már a költő gondolatait, s mikor ugyanebben a pillanatban egy cselédlány behozott egy üveg bort meg egy csomó cigarettát, a vendéglátó házigazda felállt és a rózsákhoz lépett.

(— Menyasszony! — gondolta a költő és fölöslegesnek érezte magát.)

— Ezeket a rózsákat egy barátomtól kaptam, mikor elutazott, — mondta a nő.

De hogy megmutassa, hogy nem menyasszony, gondatlan kézzel letört egy ágat a rózsákról; mint-hogy azonban az ág drótra volt erősítve, a nőnek ollóra volt szüksége, s minthogy az olló benne volt a varrókészletben az állvány legalsó fokán, a nő le-térdelt és térdelőhelyzetben maradt akkor is, amikor beletűzte a két legszebb rózsát a költő gomblyukába; majd pedig csak a karját kellett kinyújtania, hogy megragadhassa az egyik borospoharat és a költő egészségre koccinthasson vele.

— Rózsa és bor volt a refrén egyik balladám-ban! — mondta a költő, aki egykissé bizarrnak találta a helyzetet, de egyébként nem tulajdonított neki jelentőséget.

— Óh! Mondja el a balladát!

A költő elfelejtette már!

A nő felállt és visszaült megint a székére. A költő rábírta, hogy beszéljen sajátmagáról. Korán elhagyta szüleit, akik külön éltek egymástól, anélkül, hogy elváltak volna, mert katolikusok voltak. Ő maga kolostori internátusokban nevelkedett Londonban, Párisban, Olaszországban és más helyeken. Sokat gyötörték vallással, különösen Párisban, az Angol Kisasszonyoknál. Végül is lerázott mindent magáról. Igaz, hogy olykor-olykor nagy ürességet érez, de úgy, mint mindenki más, ő is azt várja, hogy valami új fordulat köszönt be a világra. Addig is,

mint több kortársnője, az emberiségnek szenteli érdeklődését, hogy kiemelje a szegénységből és felszabadítsa az elnyomásból. Foglalkozott felületesen Nietzschével, — úgy mint más egyébbel, — de aztán félretette, miután módosult egykissé a véleménye az általános egyenlőséghez fűződő túlzott várakozásokról.

Mialatt a nő beszélt, a költő észrevette, hogy egy függönyön át fény szűrődik be a szobába. Ez a függöny eltakart a nő háta mögött egy ajtót, amely valószínűleg a lakásba nyílt. Mint a villám, úgy cikázott át agyán az a gondolat, hogy esetleg tréfát üznek belőle; talán meg akarják lepni őt az imádó nevetséges helyzetében! De az is lehet, hogy csak az illendőség kedvéért van meg az összeköttetés a lakással. Ez az üdvös kétség kizárt a társalgásból minden udvarlást, és amikor feltálaták a vacsorát, a költő szemrehányást tett sajátmagának, hogy derék házigazdáját gonosz tervekkel vagy bizalom hiányával gyanúsította.

Félkilenckor indulni akart; de a nőnek pusztá célzása arra, hogy a költő a kávéház után kívánczik, elegendő volt ahhoz, hogy maradásra bírja őt.

El akart menni féltizkor, de a nő visszatartotta.

— De minthogy én vagyok az öregebb és az okosabb, az én kötelességem megkímélni magát minden kellemetlenségtől.

A nő egy szót sem értett az egészből; kijelentette, hogy független ember, és hogy a panzió tulajdonosnője hozzá van szokva az ő vacsoráihoz.

Végül megsúgta a költőnek az ösztöne, hogy nincs rendjén a dolog. Felállt hát és elbúcsúzott.

Miközben hazafelé ballagott, így szólt magában:

— Nem, az emberek nem oly egyszerűek, nem vezethetők vissza néhány formulára, mert ebből az estéből és ebből a nőből egy betűt sem értek!

Legközelebb a muzeumban találkoztak. A nő kalapban és köpenyben fiatalasszonynak látszott; olyan volt, mintha legalább is harmincesztendő lett volna. Szája körül fáradt vonás volt, apró hajszálinom ráncokkal, mint olyan emberek arcán, akik folyton nevetni szoktak. De szomorú volt; megemlítette, hogy szakított az apjával és hogy nemsokára elutazik. Majd érdeklődött, hogy áll barátja a színházakkal és a kiadókkal; arra kérte őt, engedje meg neki, hogy tanácsaival és összeköttetéseivel támogathassa. Csupa anyáskodó gyöngédség volt, s valamelyes lomposság az öltözködésében arra vallott, hogy nem mint nő akart tetszeni.

De mikor azt indítványozta a barátjának, hogy menjenek el együtt színházba, a férfi vonakodott; érzése azt súgta neki, hogy nem szabad a nőt kompromittálnia és vigyáznia kellett a saját hírére is, mert bizonytalan anyagi helyzetében nem gondolhatott semmiféle szerelmi históriára.

Azt ajánlotta hát neki, hogy színház helyett ránduljanak ki együtt kószálni. A nő arra kérte, hogy menjen el érte — az új lakásába; időközben ugyanis elhurcolkodott.

(— Tehát felmondtak neki miattam a panzióban, — gondolta a férfi; de nem mondta ki a gondolatát.)

Most immár felébredt benne a költőnek a kíván-

csisága és tisztába akart jönni ennek a nőnek a rejtélyével, mert nem találkozott még soha senkivel, aki ennyire más tudott volna lenni minden alkalommal.

Mikor este becsöngetett a nő lakásába, bevezették egy terembe és arra kérték, hogy maradjon ott; és amikor a kisasszony elkészült, kieresztették a férfit a tornácra. Ott találkoztak. Itt tehát más volt a házirend.

Nyugatnak indultak, végig egy elhagyott úton, amely kivezetett az Állatkertbe, és bementek egy sörházba, amelyet a nő — úgy látszik — jól ismert.

Prémes bundájában, fején színházi sállal, öregasszonynak látszott a sötétben, s minthogy egykissé görnyedten járt, volt benne valami, ami a költőt bosszorkányra emlékeztette. De mikor beléptek a kivilágított helyiségbe, s a nő levetette a bundát és a sált, egyszerre ott állt újra ifjúi szépségében a költő előtt. Testhez álló, mohazöld, egyszerű posztóruhájában olyan volt a termete, mintha tizennyolc éves hajadon lett volna; s a haja, amelyet símára fésült volt, nagy iskolásleányt csinált belőle. A költő nem tudta elpalástolni izgalmát ennek a bűbájosságnak a láttára, és tetőtől talpig szemügyre vette a nő egész alakját, mintha bujkáló ellenséget keresne fény-szóróval.

(— Eros! Most végem van! — gondolta magában; és ettől a pillanattól fogva csakugyan vége is volt neki!)

A nő nagyon is jól látta a hatást. Elkezdett foszforeszkálni, és úgy ült a helyén, győzelmében biztosan, mintha fényözönben úszott volna, diadalmas mosollyal, mert látta, hogy a férfi le van győzve.

És a férfit félelem szállta meg. Lelke ott volt a nő ruhájának a zsebében, aki beledobhatta a habok közé vagy a csatornába; és ezért egyidejűleg gyűlölte is a nőt. Érezte, hogy csak úgy menekülhet,

ha lángjával lánggra lobbantja a nő lelkét is, hogy a nő éppoly szilárdan hozzáláncolódjék, mint ő a nőhöz. És eltelve ezzel a félig homályos szándékkal, azt tette, amit minden más férfi is megtett volna a helyében: belopódzott a nő lelkébe, megalázkodott, mint a gyermek, fölébresztette benne a részvétet, de a könyörületeség nagy részvétét, amelyet a tépett emberi lélekkel szemben érezünk, az elkárhozottal szemben, aki nem mer többé a boldogságban bizakodni.

A nő meghallgatta, és úgy fogadta szavait, mint a hódolat adóját, nyugodtan, királynő módjára, anyáskodón, de nem kárörömmel, mint a kokott.

Mikor végül, a hideg vacsora után, távozni készültek, a férfi felállt, hogy a menetrendben megnézze egy vonatnak az indulását. Mikor visszatért az asztalhoz és fizetni akart, a pincér közölte vele, hogy már minden ki van fizetve. Ki fizette ki? A kisasszony!

A költő haragra lobbant. Igazságtalanul ugyan, de azzal gyanúsította a nőt, hogy azt hiszi, nincs pénze, és azt kívánta, hogy legalább a maga részét ő fizethesse.

— Nem ismerem hazájának a szokásait, — kiáltott fel, — de az én hazámban az a férfi becstelen, aki megengedi, hogy egy nő fizessen helyette.

— A vendégem volt!

— Nem! Együtt rándultunk ki; és ide nem jöhetünk el soha többé. Nem tudja, milyen hírbe hozhat engem azzal, amit tett? Nem tudja, milyen förtelmes névvel illethet engem ez a pincér?

Mikor odaszólitotta most újra a pincért, hogy rendbehozza a dolgot, új lárma támadt. A férfi haragosan felállt és letette a ráeső összeget az asztalra.

A nő elszomorodott; de nem akarta belátni, hogy nincs igaza.

Elkövetkezett a lehangolódás. A férfi észrevette, hogy a nő meggondolatlan teremtés volt; éppoly meggondolatlan, mint akkor, amikor késő este meghitta őt — egy magános urat — a leányszobájába. Vagy a független nő ama követelésének a megnyilvánulása volt ez, hogy mindenben egyenjogúnak tekintsék a férfival? Lehet, hogy ez utóbbiról volt szó. De a költő elbizakodottságnak érezte ezt és haragudott.

Kellemetlen némaság kezdett az utcán rájuk nehezedni, amikor a nő egyszerre csak a férfi felé nyújtotta a kezét és meleg meghitt hangján így szólt:

— Nem szabad haragudni!

— Nem, dehogy is! De hát... de hát... ne tegye soha többé.

Úgy váltak el, mint jóbarátok, és a költő a kávéházba sietett, ahol már régóta nem volt; egyrészt azért, mert bántotta az ott uralkodó hang, amely nem volt immár összhangban a saját hangulatával; másrészt azért, mert megígérte barátnőjének, hogy mértékletes lesz.

Ott találta a társaságot, de egykissé idegennek érezte magát; és az volt a határozott benyomása, hogy ide nem fogja elhozni soha a barátnőjét. Haza is ment hát nemsokára és hol sötéten, hol világosan színeződő töprengésekbe mélyedt. Ha visszagondolt arra a pillanatra, amikor a bunda állatbőréből előbújt az ifjúi szépség, az volt az érzése, hogy ebben a pillanatban volt valami kísérteti, valami vészjósító. Nem az a szűzies szépség volt, amelyen ott ragyog még a gyermek paradicsomának a visszfénye, hanem démoni sötét szépség, amely a férfi halálát, a férfi akaratának sírját jelenti, megaláztatásba és bajba sodor, becstelenségbe és megalkuvásba ránt, amely elől azonban éppúgy nem lehet kitérni, amelytől éppúgy nem lehet szabadulni, mint a végzettől.

Másnapra hivatalos volt ebédre barátnőjével együtt egy festőhöz, akinek tanári címe volt.

A barátnő ezúttal megint új tipust öltött magára. Fölényes nagyvilági hölgynek a biztos hangján társalgott, sikerült szellemességeket, epigrammákat mondott, minden elmésségre rögtön visszavágott. Néha közönyös, fásult, kegyetlen volt.

A tanár éppen az esküdtbiróságról jött haza és elmondta, hogy, mint esküdtbíró, elítélt egy gyermekgyilkosnőt.

— Én felmentettem volna, — jegyezte meg X. kisasszony.

A tanár, aki tagja volt az Akadémiának és bejáratos volt az udvarhoz, elképedt, de azért egy szót sem szólt. Szeszélynek fogta fel a megjegyzést és másra terelte a beszélgetést.

A hangulat egyébként nyomott volt egy kicsit. Az idegen, akit a festő felesége hítt meg, sehogyszem érezte magát otthonosan ebben a családi körben, ahol minden az udvar körül forgott. Barátnője valószínűleg azzal a jó szándékkal rendezte ezt az egész meghívást, hogy ismertté tegye és világfi színében mutassa be a költőt, akiről elhíresztelték, hogy

anarchista. A diszharmónia csakhamar érezhetővé vált, amikor a művészetre terelődött a beszélgetés: a tanár egyedül maradt a maga véleményével és akadémiai ideáljaival.

Mikor a háziasszony a csemegénél mindazáltal megkérdezte az idegentől, számíthat-e rá legközelebbi fogadó-estéjén, ahol sok hírességgel találkozhatik, a férje oly éles pillantást vetett rá, hogy az idegen, aki ezt a pillantást elérte, megköszönte a meghívást, de szilárdan föltette megában, hogy nem fogadja el. A skandinávokról ugyanis nagyon rossz véleménnyel voltak felsőbb helyen, mert egy norvég festő újdivatú festészetével pártokra szakította az akadémiát.

A költőt tehát megint elcsábította barátnőjének a meggondolatlansága: oly körbe vezette őt, ahová nem volt való és ahol nem látták szívesen. A barátnő ellenben úgy tett, mintha nem venne semmit észre; éppúgy otthon érezte magát ezen a helyen és éppúgy nem törődött semmivel, mint ennekelőtte.

Ebéd után zene volt. A kisasszony úgy viselkedett, mintha barátja ott sem volna; egyáltalán rá sem nézett. És amikor eloszlott a társaság, úgy búcsúzott tőle, mintha alig ismerné, és mással kísértette el magát hazáig.

II

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Vasárnap délután volt, 1893 februárjában. Nyugat felé sétáltak a külső boulevard-okon, ahol nem kellett attól tartaniok, hogy ismerőssel találkoznak. Végül bementek egy félreeső borozóba.

A nő arról beszélt, hogy nemsokára el kell utaznia. A költő érezte, hogy hiányozni fog neki a nő társasága.

— Jöjjön velem! — mondta a nő nyíltan és egyszerűen.

— Hiszen voltakép teljesen mindegy, hogy hol vagyok.

Ez olyan ötlet volt, amely mintha elűzött volna egynémely felleget. És a nő beszélni kezdett most Berlinről, a kilátásokról a berlini színházaknál és más efféléről.

— Csakhogy, — jegyezte meg a költő, — nagyon messze elkerülnék a gyermekeimtől.

— A gyermekeitől?! Igen, ezekre sokszor gondoltam. Nincs róluk fényképe? Óh, mutassa meg!

A költőnél csakugyan ott voltak a fényképek, és amikor a nő ragaszkodott kívánságához, megmutatta neki a képeket. A két leányka kevésbé érdekelte; de mikor meglátta a nyolcesztendőös szőke fiúcskát, fölfelé néző gyönyörű tekintetével, alig birt elragadtatásával.

— Milyen édes gyerekarca! Nem boldogság, aki-
nek ilyen gyermeke van?

— Van ma, hogy holnap elveszítse! — — —

A nő most alaposabban szemügyre vette a ké-
pet és összehasonlította az apával, még pedig egy
kissé tolakodón. A költőt az a szégyenkezés fogta
el, amit csak férfi érezhet nővel szemben, mikor a nő
kisajátítja a férfi szerepét.

— Maga az, — mondta a nő, — és mégsem
maga!

A költő nem óhajtott bővebb magyarázatot, és
a nő arra kérte, engedje meg, hogy a képet ott tart-
hassa maga mellett.

Tovább beszéltek megint az utitervről; de a nő
szórakozott volt és tekintetét gyakran pihentette a
képen.

A költő nem tudta kitalálni, mi megy végbe a
nő lelkében, de azt észrevette, hogy a nő viaskodott
és már-már elhatározta magát valamire. És a költő
érezte, hogy a nő lényéből finom szívógyökerek
kúsznak elő és hálójukkal befonódnak az övébe.
Valami végzetes dolog volt készülöben. A költő el-
fogódottá lett, férfi-pajtásainak a társasága után vá-
gyódott, amelyet elhagyott, és arra kérte a nőt,
mentse fel őt az alól az ígérete alól, hogy nem megy
el többé a kávéházba.

— Már megint *oda le* kívánkozik? — jegyezte
meg a nő a maga anyáskodó hangján. — Kérem,
gondoljon a kisiáira!

Kimentek szótlantul a sötét, de csillagos éjsza-
kába. A költő, ezúttal először, karját nyujtotta a nő-
nek; köpönyege gallérjába belekapott a szél és a nő
arcába csapta.

— Ezt egyszer már megálmodtam! — mondta
a nő. De a férfi nem válaszolt.

Mikor a nő kapuja elé érkeztek, a nő megragadta

a férfi mindkét kezét, a férfi szeme közé nézett és így szólt:

— Ne menjen oda! Ne menjen a barátaihoz!

Majd leeresztette a fátyolát, s mielőtt a költő kitalálhatta volna, mi a szándéka, a nő — fátyolán keresztül — csókot nyomott a költő ajakára. Mire a költő kitérte karjait, hogy átölelje a nőt, ez már odabent volt a kapu mögött, amelyet bezárt. A költő elképedve állt a kapu előtt, anélkül, hogy meg tudta volna érteni, hogy történt a dolog.

Majd elkezdett okoskodni: — Szeret és nem játszott velem! De ez a merészség! Csakhogy leeresztette a fátyolát, és ez szemérmes dolog volt; és menekült, megdöbbenve attól, amit cselekedett. Eredeti volt a viselkedése, de nem volt szemérmes. Minden országnak más a szokása!

De a férfira nézve egykissé megalázó volt, hogy az első zálogot nem adta, hanem kapta. És mégis! Ó bizony sohse merte volna pofonni és gúnykacajnak kitenni magát... Jó, hogy így történt. Most bizonyos volt a dolgában, és ez a bizonyosság kielégítette!

A nő szerette őt! Minthogy volt, aki szerette őt, most immár így szólhatott: tehát mégsem vagyok oly rossz, minthogy akadhatott valaki, aki felnéz rám, aki jónak hisz. — És ez felébresztette benne az önérzetet, a reményt, a bizakodást. Megint fiatalnak érezte magát és hajlandó volt új tavaszt kezdeni.

Igaz, hogy a nő előtt csak a jó oldalait mutogatta; de mert egyelőre iparkodott elnyomni a rossz tulajdonságait, ez a szokás arra bírta, hogy kikeresse mindazt, ami jó volt sajátmagában. És éppen ez a rejtelmesség a szerelem nemesítő hatalmában, ha a szerelem nem komédia csupán. Miközben vállalta a nagylelkű szerepét, könnyen beleélhette magát ebbe a szerepbe annyira, hogy természetévé vált. És a nő

vonzalma, minthogy személyes rokonszenvből vagy barátságból fakadt, igazi vonzalom volt. Hogy később fölfedezte a nő szépségét is és gyönyörködött a nőben mint nőben, ez további biztosítéka volt annak, hogy minden helyes sorrendben következett egymásután; hogy tehát nemcsak a szép külső szédítette meg. A nő foggyatkozásait sejtette ugyan, de nem vette tudomásul; erre azonban a szerelem kötelezte, és ez volt a nagy próbakő, mert elnézés nélkül nincs szerelem.

Hazasietett és megírta a levelet, amelyet meg kellett írnia. A levél így végződött:

„A férfi most a maga ölébe fekteti a fejét, annak jeléül, hogy az, ami magában jó, hatalomhoz jut azon, ami őbenne rossz; de ne éljen vissza hatalmával, mert akkor nem várhat egyebet, mint azt, ami rendes sorsa a zsarnokoknak.“

Másnap reggel eljuttatta a nőhöz a levelet.

Ilmarinen, a költő finn barátja, ott állt a költő ágya fejénél és titokzatos arcot vágott.

— Nos, — kérdezte, — meg akarod még egyszer próbálni?

— Hát... olyanformán fest a dolog!

— És van hozzá bátorságod?

— Van bátorságom ahhoz, hogy — a legrosszabb esetben — boldogtalan legyek. De hiszen minden esetben boldogtalan az ember!

— Ajaj! Ajaj!

— Változást jelent, és ez a magányos élet nem élet!

Válasz helyett azonban az elküldött levélre, a költő táviratot kapott, amelyben a nő arra kérte, hogy találkozzék vele este egy szerkesztőnél, aki esetleg hasznára lehet neki.

A költő a táviratra távirattal felelt:

„Nem megyek, amíg választ nem kapok a levelemre“.

Újabb táviratban a nő arra kéri, engedje meg, hogy a választ másnapra halaszthassa.

A költő értelmetlennek találta az egész dolgot; de azért elment a találkára. A nő úgy jelent meg, mintha semmisen történt volna. Vacsoráztak és üzleti ügyekről beszélgettek. A szerkesztő kedélyes házasember volt, aki — úgy látszik — egyáltalán nem kívánta meg, hogy imádó-számba vegyék.

A költő azonban ma este csúfnak találta a nőt. Hanyagul volt öltözködve, az ujjá tintás volt, és általában oly üzletszerűen társalgott, hogy utálatos világtításban tünt fel a költő előtt.

A költő sok mindent tapasztalt már az életében és sok furcsa emberrel találkozott; de ilyen bolond dolgot, mint ez volt, még sohasem ért meg.

A felszabadulás érzésével ment haza és szilárdan elhatározta, hogy ezt a hölgyet nem kíséri el Berlinbe és saját sorsát nem fűzi hozzá szilárdabban ennek a nőnek a sorsához.

Másnap reggel megkapta a nő levél-válaszát; ez a válasz még jobban megerősítette őt abban az elhatározásában, hogy visszahúzódik.

A nő azt írta, hogy ő azok közé a nők közé tartozik, akik nem tudnak szeretni. (Miféle nők ezek? Ez irodalom! — gondolta a költő.) A költő azt hiszi, hogy szereti őt, pedig csak szerelmébe szerelmes . . . (Alexandre Dumas fils, azt hiszem!) De azért

arra kérte, engedje meg neki, hogy mindig barátnője maradjon, ma este pedig találkozzanak.

A költő erre azzal felelt, hogy levélben elbúcsúzott a nőtől és köszönetet mondott neki.

Most aztán dőltek a táviratok és a küldöncök a költőhöz, estefelé pedig a szálló pincére azt jelentette, hogy odalent egy hölgy várja a költőt a kocsiban.

A költő az első pillanatban arra gondolt, hogy nem-et mond; csak hogy a nő erre valószínűleg beállítana a szobájába, ez pedig megpecsételné a sorukat. Lement hát és beült a kocsiba. És ekkor, anélkül, hogy bármit is megfontoltak avagy csak egy szót is szóltak volna, az ajkuk önkénytelenül csókban találkozott, még pedig egészen természetesen.

És utána heves beszélgetésbe kezdtek, amely azonban nagyon is hasonlított civódáshoz.

A nő azt kívánta, hogy a költő utazzék el vele együtt még aznap éjjel; de a költő erre határozott nem-et mondott. Ha együtt látnák őket, másnap benne volna minden lapban a „szöktetés“; ezt nem veheti a lelkére egyrészt a nő szülei, másrészt saját gyermekei miatt. Ő maga is mások támogatásától függ, és abban a pillanatban, amikor kiderülne róla, hogy kaland-vadász, eldugulna minden segédforrása.

— Akkor nem is szeret!

— Vau, vau, kicsi lányom, hát így vagyunk!?

És akaratlanul is nevetnie kellett a nőn. Kiszálltak a bérkocsiból és tovább folytatták a veszekedést egy kis zöld úton, amely a tenger partján húzódott tova. A költő olykor-olykor átölelte a nőt és egy-egy csókkal elhallgattatta.

— Láttam, hogy háborodott; de hát, látja, én magam is örült vagyok félig-meddig, és velem ugyan nem vergődik zöldágra.

— Beugrom a tengerbe! — kiáltott a nő.

— Nem baj! Maga után ugrom és tudok úszni.
A költő végül megnevetette a nőt. Majd bementek egy kávéházba, hogy megállapodjanak valami ultimátumban.

Most immár a költő kerekedett fölül és úgy bánt a nővel, mint nevetetlen kislánnyal. És különös, hogy a nő, mikor a férfi kiosztotta neki ezt a szerepet, vállalta és meg is maradt mellette.

Szerették most egymást ezek az emberek? Mindenbizonnyal, mert hiszen a költő tudta, mennyire oda van láncolva a nőhöz; a nő pedig, mint később kiderült, meg is vallotta már a szerelmét egy levélben, amelyet az anyjának írt; de a költőnek „nem szabad tudni róla, mert akkor mindjárt leigázza őt“.

Megállapodtak a következő ultimátumban: A nő egyedül fog elutazni; nem ígérek semmit egymásnak; leveleznek és hacsak lehet, nyáron találkoznak majd; mihelyt a költő helyzete megbizhatóbb lesz, foglalkoznak majd az eljegyzés és a házasság gondolatával is.

Azután elváltak, hogy sokáig ne találkozzanak egymással.

A költő nyomban elindult a kávéházba. Ott akart, barátainak a körében, rátalálni újra önmagára, mert miközben hónapok óta egy nő társaságára szorított, kivált a saját milliójából, elvesztette lába alól a talajt, együttélést épített fel oly illuzórius alapra, aminő egy fiatal lány, akit érett nővé alakított át a szenvedélyével. A nőt utolsó haragkitörése fúriának mutatta, aki azt hitte, hogy a költőt vak meghódolásra kényszerítheti. Emellett az arca is folyton változott: a Paprika Jancsi széles vigyorgásától a fehér karmait mutogató macska tüszögéséig.

A költő fellélekzett, mintha felszabadult volna; olyan érzéssel lépett be a kávéházba, mintha lerázott volna valami kellemetlen dolgot, mintha szerencsésen kihevert és végleg elintézett volna valamit!

Ott ült a svéd, aki valószínűleg a norvég eljegyzéséről keringő pletykák hatása alatt, magával hozta barátnőjét is. Ez hosszú, testetlen, szőke svéd nő volt, aki úgy nézett ki, mintha betegség fogyasztotta volna le; a hangja csupa gyász és kétségbeesés volt; vontatott hanglejtéssel beszélt, s a szeme petyhüdt volt.

Művésznő létére, bárha névtelen volt is, „szabadult“, amint mondani szokás, „minden előítéllettől“, de nem attól a női hiúságtól, hogy mindig férfi-kísérővel jelenhessen meg a színen; dicsekedni akart vele mint hódításával.

Gondolatai régóta ott kóvályogtak már a norvég körül. Mikor most találkoztak, a norvég csupa ujság és meglepetés volt; magával hozta továbbá új szenvedélyének egész tüzét is.

A nő egy fél óra múlva rá se nézett többé régi barátjára, oda se hallgatott arra, amit beszélt. És mikor végül rá is rivallt, a férfi felállt és megkérdezte tőle: indulnak-e?

— Elmehetsz! — felelt a nő. És a férfi el is ment.

Egy óránál rövidebb idő alatt szakított sok esztendei barátjával és átpártolt a norvéghoz, aki másfélórával előbb csókkal búcsúzott a menyasszonyától.

A költőben fölmerült a kérdés, mikép lehetséges ez, de nem volt kedve gondolkozni rajta. A nőnek megvolt az az előnye, hogy egészen meg tudta őt érteni; a költő hosszú fogsága után kibeszélhette magát; célzásokat kellett csak tennie, hogy megértsék. A nő magába szívta a költő szóáradatát, követte gondolatainak a szökelléseit, és választ kapott valószínűleg sok oly kérdésre, amelyen régóta rágódott már.

De csúf volt és rosszul volt öltözve. A költő közbe-közbe szégyelte magát, hogy abba a gyanúba kerülhet, hogy imádója a nőnek. Majd kimondhatatlan részvétet érzett iránta; a nő azonban ezt úgy fogta fel, hogy a költő meghódol előtte.

Kimentek a városba, kávéházzal kávéházra jártak és szakadatlanul beszéltek. A költőt néha furdalta a lelkiismeret, néha meg útálta is a nőt, mert

hűtlen volt a barátjához. Itt találkoztak, a hűtlenségben, és valami végzetességet éreztek, ami együvé sodorta őket, hogy ugyanaznap este ugyanazt a bűnt kövessék el.

A nő mindjárt kezdetben kérdezősködött a költő eljegyzéséről. A költő eleinte kitérően válaszolt, de mikor a nő pajtáskodó és résztvevő hangon tovább kérdezősködött, a költő elmondta neki az egész históriát. Amint ekkép beszélhetett a szerelméről, fölmelegedett; a nő, akit ez a tűz áthevített, vissz sugározta „a másikat“. Így aztán végül a két nő képe összefolyt, s a távollévő lány volt az, aki ahelyett, hogy elválasztotta volna, egymáshoz vonta őket.

Másnap megint találkoztak. A nő nem tágított a költő jövődöbelijének témájától. Ma azonban analizált, magyarázgatott és kezdett kétségeskedni, vajjon boldog lesz-e a költő. De óvatosan látott munkához, kiméletes volt még és csupán objektív lelki analízissel próbálkozott.

És értett ahhoz is, hogy a kellő percben visszavonjon egy nagyon is kemény szót, hogy a költőt el ne riassza.

A balszerencse úgy akarta, hogy a költő déltájban levelet kapjon a jegyesétől, választ a saját viharos búcsúlevelére. A nő csak üzleti ügyekről írt, jó tanácsokat adott fölényes hangon, egy szóval pedáns és kicsinyes volt; a szép fiatal lánynak nyoma sem volt a levélben.

Ez lehangolta a költőt és undort ébresztett benne. Még pedig annyira, hogy amikor most találkozott új barátnőjével, határtalan kedve támadt a rombolásra és elkezdte a „másikat“ mikroszkópium alatt analizálni. És a svéd nő, aki nő létére ismerte a női titkokat, sietett a legrosszabb értelmet belemagyarázni minden részletbe, amelyet a költő közölt vele. Báránkáját odadobta a nőstényfarkas elé, ez pedig szétmarcangolta zsákmányát, miközben a költő nézte, hogy mit művel.

Április elején, tehát három héttel később, a norvég egy délután a kávéházban ült Lais-szal, mert így nevezték a nőt, miután barátnője volt az egész társaságnak, anélkül, hogy barátnőjévé lett volna a társaság valamelyik meghatározott tagjának.

A norvég lemondóan nézett ki, „mindenre készen“, mint rendesen. Posta útján alig volt fenntartható az eljegyzése, amely egyébként megint bizonytalanná is vált, miután eljutott híre a lány apjának fülébe és az apát kétségbeejtette. Az apa ugyanis államtanácsos volt, Odensében*) lakott, bejáratos volt az udvarhoz, mikor a fővárosban tartózkodott, „tizenkét rendjel tulajdonosa“ volt, és kijelentette, hogy inkább agyonlövi magát, semhogy egy ismert nihilistának az apósa legyen.

Hogy véget vessen a dolognak, föltételeket dikált az öreg. Ezeket persze nem lehetett teljesíteni. Hogy a költő fizesse ki minden adósságát és mutasson ki biztosított tisztességes jövedelmet. Minthogy

*) Dán kikötőváros. Fyen (Fünen) sziget fővárosa.
A fordító.

a színpadi írónak nincs egy fillér biztosított jövedelme sem, mert teljesen a publikum kegyéből él, a kérőnek az volt a véleménye, hogy jelöltségét visszautasították, és nem tekintette magát lekötött embernek. És nem is volt az.

De ez a megalázó levelezés folyton csak pénzügyekről lehütötte a költő érzelmeit; szerelmes levelek, tele számokkal és anyai tanácsokkal, gyakorlati felvilágosításokkal kiadókról, stb., nem voltak lélekemelő olvasmányok az irodalmi szabad hajdú számára. És most, amikor a levelezés gyérült és megszűnőben volt, teljesen szabad embernek tartotta magát.

Lais, a maga rendes hiúságával, sajátmagának tulajdonította az eljegyzés felbomlásának érdemét; de erről szó sem volt. Az utóbbi napokban történt még valami, ami kedvezően befolyásolta az elkövetkező eseményeket. Északról megérkezett ugyanis Laisnak egy régebbi barátja, s minthogy szerelmes volt egy kicsit Laisba, oly hevesen udvarolt neki, hogy Lais nem vette észre, mennyire megfogyatkozott a norvég figyelmessége.

De a jövevény tiszteletére napok óta egyfolytában ünnepet ültek. A ziláltságban abban a sajátságos állapotban voltak immár valamennyien, mikor a lélek eresztékei meglazulnak s a gondolatok válogatás és kimélet nélkül tódulnak ki a réseken.

Lais, aki rabja volt annak a nem szokatlan gondolatnak, hogy ellenállhatatlan, szívesen keltette azt a látszatot, hogy férfi-barátai mind oly udvarlók, akiknek kiadta az útját, még oly esetekben is, mikor ő maga volt az, akit faképnél hagytak. Most meg akarta mutatni legutóbb visszaérkezett barátjának, hogy milyen jól el van látva, és civódást rögtönzött a norvéggal.

Ez, minthogy régóta felébredt már benne az a

gyűlölet, amely meggondolatlan bizalmaskodásokat szokott kísérni, megragadta az alkalmat, hogy tisztességesen szakítson *Lais*-szal, anélkül, hogy ellenségévé legyen neki; egy szóval: úgy akart megszabadulni tőle, hogy egyikük se maradjon szégyenben.

Valami ürüggyel vagy talán annak az érzésnek a hatása alatt, hogy valami vár rá otthon, elbúcsúzott, hogy egyedül hagyja őket. De *Lais* arra kérte, hogy maradjon, valószínűleg azért, mert alkalomra lesett, hogy ő hagyhassa egyedül a norvéget, mikor elmegy majd a másik férfival. De ezúttal alaposan tévedt. Amikor ugyanis intett az idegennek, hogy készüljenek, a norvég megelőzte őket és előbb elment, miután kimondta az utolsó szót:

— Most pedig egyedül hagylak benneteket!

Mikor kijutott az utcára, nyugtalanította egy kissé az az érzés, hogy valami befejezetlen dolgot hagyott maga mögött, előtte pedig valami váratlan dolog van. Azt hitte, hogy hallja az elhagyott nőnek sziszegő hangját. *Lais* ugyanis, amikor beszélt, sohasem nyitotta szét kigyószáj metszésű ajakát, hanem torkából lökte ki a szavakat, amely mindig fátyolozott volt, az éjjelezés, az erős italok és a dohány következtében.

A norvég a nőknél „porter-hang“-nak*) nevezte ezt a hangot, mert erre a sötét éjjeli italra és környezetére emlékeztette.

Ez a nőekkel való barátkozás: vagy szerelemmel végződik vagy gyűlölettel, éppúgy, mint a szerelem.

Mikor megérkezett a szállodájába, a pincér egy helyi távirattal fogadta.

— Ez volt az, ami haza húzott, — gondolta magában. A tapasztalat arra tanította, hogy higgyen a telepáthiában. Annyira hitt benne, hogy amikor tár-

*) A *porter* sötétbarna angol sör.

A fordító.

saságban volt és el akartak küldeni egy távollévőért, ezt szokta mondani: — Ne *telepatháljunk* érte?

Azt hitte, tudja, mi van a táviratban, mikor még ki sem bontotta; és amikor elolvasta, azt hitte, hogy már régebben elolvasta volt, és egy csöppet sem csodálkozott. A táviratban ez volt:

„Itt vagyok; keress föl ** doktornál. Fontos közlenivalóim vannak.“

Két percig állva maradt a helyén, mielőtt határozott.

Mikor bejött a pincér, megkérte, hogy telefonáljon orvosbarátjáért, aki nős ember volt, saját klinikáján dolgozott és kifogástalan hírü orvos volt.

Az orvos nyomban eljött és tisztázta a helyzetet.

— Te tehát nem szándékozol visszavonulni?

— Nem! De össze kell szednem magamat és aludnom kell egy fél napot, mert nem vagyok ura az idegeimnek. Most táviratozok majd, hogy rosszul vagyok. Ezt nem hiszi el, hanem eljön ide személyesen. Arra kérlek hát, hogy maradj itt egy félóráig.

A távirat elment, s egy félóra múlva léptek halatszottak a folyosón.

Ő volt az. Belépett. Fekete ruha volt rajta, és eleinte csupa bizalmatlanság volt. De mikor tanácskozhatott az orvossal, úgy érezte, hogy fontos szerephez jutott, és ez tetszett neki.

Kijelentette, hogy másnap újra eljön az orvossal együtt. Majd eltávozott, miután titokban csókot nyomott a beteg kezére.

— Nem szabad játékot űzni az érzéseidből, — mondta az orvos, aki még ottmaradt. — Ez a nő szeret és te is szereted. Ezt ne téveszd szem elől!

Egyedül hevert az egész hosszú este és megpróbált összefüggést találni ebben az összevisszaságban, de nem talált. Milyen sűrű bozót is az emberi lélek! Van-e, aki rendet teremthet benne? Gyűlölet-től megvetésig, nagyrabecsülésen és tiszteleten át, és aztán megint vissza, egy oldalugrással, és utána újból két lépést előre. Jó és rossz, felséges és kicsinyes, hűtlenség egyidejűleg örök szerelemmel, csók és verekedés, becsületbe vágó vádaskodások és határtalan csodálat.

Minthogy ismerte az emberi lelket, beiktatta nem nagy számú alapelvei közé ezt is: Ne tarts soha leszámolást, ne nézz soha hátra, hanem mindig csak előre!

Mikor barátnője ismeretségük elején hivatkozni akart arra, amit ő egyszer régebben mondott, a szavába vágott ilyenformán:

— Ne nézzünk soha hátra, hanem mindig csak előre! Hiszen az ember oly sokat fecseg, és többnyire rögtönzés, amit mond. Énnekem nincsenek nézeteim, mindig rögtönözve beszélek, és az élet nagyon egyhangú lenne, ha minden áldott nap ugyanazt gondolná és mondaná az ember. Új legyen foly-

ton az élet! Hiszen az egész élet költemény csak. Sokkal kellemesebb a mocsár fölött lebegni, mint beledugni a lábunkat és szilárd talaj után tapogatózni, mikor ez nincs sehol!

Ez bizonyára meglehetősen megfelelt a nő saját felfogásának is az életről, mert nyomban hajlandó volt vállalni ezt a szerepet. Így aztán kölcsönösen mindig újnak találták egymást, mindig tele voltak meglepetéssel egymás számára. Nem vehették egymást túlságos komolyan; ellenkezőleg, mikor vita támadt köztük, s az egyik a másiknak tegnapi nézeteivel próbált vagdalkozni saját cserben hagyott nézetei ellen, nevetniök kellett a dőreségükön.

Így aztán sohasem tudtak teljesen eligazodni egymáson, és valóban komoly pillanatokban bátran felkiálthattak:

— Ki vagy te? Mi vagy te voltaképpen?

És egyikük sem tudott felelni erre a kérdésre.

A költő, mikor már-már elaludt, ezt gondolta:

— Nem határozom el magam semmire; mert sohse tapasztaltam még, hogy elhatározásnak fogantja lett volna. Az eseményekre bízom ezentúl is úgy, mint eddigelé, sorsom irányítását!

Másnap délelőtt beállított hozzá a barátnője, anélkül, hogy az orvost megvárta volna. Roppant okos arcot vágott, mintha tisztában volna a betegség mivoltával, de efféle csekélységekkel nem törődnek. Magával hozott kosarából kivett egy virgácsot...

— Mi ez?

— A husvétii virgács; ma nagypéntek van.

És kitűzte a virgácsot az ágy végében, az ágy szélét pedig feldiszipette virágzó kecskefűz-ágakkal.

Kicsi asszonyka módjára sürgött-forgott a szobában, rendezgetett, vizsgálódott. Végül leült egy kényelmes székre.

— Nos? A nagy ujság?

— Meg kell tartani az eljegyzésünket, miután az ujságok jelentették már.

— Csakugyan? És az öreg?

— Apa belenyugodott a változhatatlanba, de hogy túlságosan örülne, azt nem mondhatnám!... Nos, nem volnál szives gratulálni?

— Előbb te gratulálj, mert én vagyok az idősebb...

— És az oktanabb.

— Van szerencsém gratulálni a vőlegényedhez!

Ekkép csevegtek. De csakhamar rátértek a ki-látások fejezetére. A költő diktált és menyasszonya írt. Ennyi meg ennyi elfogadott darab... Egy ezer!

— Levonva belőle harminc percent csalódást,
— szólt a nő.

— Harmincat? Én mindig kilencvenet vonok le,
sőt néha százat is...

— Ne bolondozz! Komoly dologról van szó...

És nevettek hozzá mindaketten.

Óh, isteni könnyelműség! Lenézni fölülről az élet szörnyű komolyságára, mintha csak egyet kel-lene fújni rá! A poéta gondtalansága, aki költé-szetnek nézi a háztartást!

— Az élet nyomorúsága elviselhetetlen volna,
ha valóságnak fogná fel az ember. Ha komolyan
venném, sírnom kellene egész nap, már pedig ehhez
nincs kedvem.

Majd jött az ebéd. A menyasszony a szalón-asztalon terített, megetette a költőt és nagyon taka-rékoskodott a borral.

— Most már eleget ittál, és meg kell ígéred,
hogy nem megy el soha többé a kávéházba, leg-kevésbé Thais-szal.

— Lais-szal..., — javította ki a költő, de elvö-rösödött. — Ezt is tudod?

— Aki huszonhárom éves, az mindent tud!

Örömeiben, hogy átesett egy siralmas vallomá-son, megígérte a költő, hogy soha többé nem megy el a kávéházba. És ígéretét meg is tartotta, mert ez volt az egyetlen büntetés, amellyel nyomorult el-járásáért vezekelhetett.

Jegyések voltak tehát. A költő nem érintkezett mással, csak a menyasszonyával; ez ellenben tovább is eljárt az ismerős családokhoz, a színházba, és így tovább. Ez hozzátartozott laptudósítói hivatásához. Éppen ezért, ha esetleg harc támadna közöttük a hatalomért, a nő részén volt minden előny, amennyiben oly miliőben élt, amelyben erkölcsi támaszt talált és amelyből új ösztönzéseket merített, míg a költő sajátmagára volt utalva és kénytelen volt régebbi megfigyeléseiből élni.

Voltakép úgy éltek, mint játszópajtások, mert a férfinak sohasem volt szabad elolvasnia, amit a nő az ujságokba írt, a nő ellenben elolvasta a költő minden munkáját, de ezt nem volt szabad éreztetnie a költővel, és nem is tette soha. Ha együtt voltak, nem volt soha észrevehető, hogy a férfi az érett és elismert költő, a nő pedig a fiatal irodalmi és színházi kritikus. Úgy találkoztak, mint férfi és nő, s a költő, mint jövődő férj, egyenrangúnak tekintette magát a nővel, nem fölötte állónak.

Mínthogy azonban nem érintkezett senki mással, csakis a nővel, néha úgy érezte, hogy fogoly, hogy el van szigetelve a világtól és a nő hatalmában

van. Ha szakítana most vele, akkor egyedül állna a világban, miután régebbi barátai közül kinőtt és a kocsmázó életet kezdte meggyűlölni. Egyébként is az volt az érzése, hogy úgy összenőtt ezzel a nővel, hogy azt hitte, el fog sorvadni, ha elszakadna tőle.

A nő, noha szerette a férfit, mégsem tudta eltitkolni, hogy a férfi kényre-kegyre a hatalmában van, és olykor-olykor érezte is ezt vele. A költő azonban ilyenkor tombolt, mint az oroszán a ketrecében, elment és fölkereste barátait, noha észrevette, hogy sehogysem találja köztük a helyét s a lelkiismerete is furdalta hűtlensége miatt. A nő duzzogott egy félnapig; majd megalázkodott a férfi előtt, térdrehullt és kegyelmet kapott.

— Voltakép, — mondta egyszer a költő, — gyűlöljük egymást, mert szeretjük egymást. Féltjük én-ünket a szerelem hatalmától, amely mindent hasonlónak tesz. Ezért kell néha elszakadnunk egymástól, hogy érezzük, hogy én nem vagyok te, és te nem vagy én!

Ezt a nő is rendbenlévőnek találta; de ez semmitsem használt a zendülés szelleme, az én-nek saját érvényesüléseért folytatott harca ellen. A nő úgy szerette a költőt, mint nő a férfit, mert szépnek találta őt, noha csúnya volt. A költő viszont nem kívánta sem azt, hogy tiszteljék, sem azt, hogy csodálják, csak egy kis bizalmat kívánt, meg egy kis nyájasságot. És a nő általában sziporkázó eleven-ségű volt, játékos kedvű, anélkül, hogy kötekedő lett volna; gyengéd és bájos volt.

Mikor a költő egy ízben sorra vette azt a sok különböző tipust, amelyet ismeretségük kezdetén a nőn megfigyelt, nem igen tudta megérteni, mikép játszhatott a nő ilyen sok szerepet. A független irodalmi delnő, Staëlné asszony szabad szájával és pergő nyelvével, nyomtalanul eltűnt; a nagyigényű

nagyvilági hölgy, a bánatos Sappho, a századvégi dáma akasztófahumorával és vérpadszagú kacérkodásával tökéletesen kiirtódott. A nő látta, milyen igénytelen a költő, és ő maga is igénytelenné lett.

Megjött az április a tavasz teljes pompájával. Ugyanekkor biztatóbbakká váltak a költő kilátásai is: több darabját elfogadták, eladott egy regényt elég tekintélyes összegért és egyik darabját előadták Párisban.

Hire terjedt, hogy a költő összeköltözött a menyasszonyával. Ez a híresztelés nem volt igaz. A szülők Odensében izgatottak lettek és azt tanácsolták, hogy a fiatalok tartsák meg rögtön az esküvőt.

— Van kedved most a házassághoz? — kérdezte a nő.

— De mennyire!

Ezzel el is dőlt a dolog!

Most jöttek azonban a nehézségek. A nő katolikus volt és így nem mehetett feleségül elvált férfihoz, amíg ennek élt az első felesége. Hogy ezt a botránykövet megkerüljék, a költő azt a megoldást eszelte ki, hogy Angliában tartják meg az esküvőt. És így is határoztak.

A nő testvére vállalkozott rá, hogy tanú lesz, Felesége volt egy híres művésznak, ő maga is író nő volt s ennél fogva meg tudta becsülni a tehetséget földi javak nélkül is.

Igy indultak el hármasan a nászútra.

OSZK

III

Májusi reggel van egy szigeten az angol part-mellék mentén. A költő kísétált menyasszonyával a földnyelv legszélére, ahol a szirt meredeken zuhan alá a tengerbe. Szeretne tőle megkérdezni valamit négy szemközt, de nincs hozzá bátorsága; így aztán némán állnak egymás mellett és kibámulnak a kék semmiségbe, célt keresve, amely nincs sehol.

Hat napja voltak már ott ugyanis, anélkül, hogy megtarthatták volna az esküvőt. A válást igazoló okiratot hanyagságból nem váltották ki csak néhány hónappal az ítélet után, s az okirat ennél fogva oly későről volt keltezve, hogy a jogerőre emelkedés ideje nem telt még le. A költő táviratokat váltott a hatóságokkal; rendetlenség és félreértések következtében a döntés elhúzódott és a menyasszony testvére kezdett már türelmetlenkedni.

— Hiszel bennem? — kérdezte a költő.

— Hiszek a becsületességében, de szerencsétlen flótás vagy.

— És a testvéred?

— Mit higyen? Hiszen nem ismer! Azt tudja csak, hogy az az állításod, hogy az okirat érvényes, nem volt megbízható.

— Igaza van; de nem tehetek róla. És mit akar csinálni?

— Holnap visszautazik, és énnekem is vele kell mennem!

— Tehát elválunk, mielőtt összeházasodtunk! Jöhet megint a hotelszoba, a kocsmá, az éjjeli kávéház!

— Nem, erről szó sem lehet!

És egy kis szünet múltán:

— Ugorjunk a tengerbe!

A költő átkarolta menyasszonyát.

— Láttál már az enyémhez fogható emberi sort? Akárhová megyek, szerencsétlenség és romlás jár velem! És a szüleid! Mit szólnak majd?

— Ne beszélj így! Türelemmel kievickélünk majd ebből a bajból is!

— Hogy belejussunk egy másikba!

— Elfújjam?

És elfújta a felleget. Kiragyogott újra az isteni könnyelműség, és versenyt szaladtak hazáig át az erődítmény sáncain és az aknákon.

Estéig megjött a döntő távirat, s másnap reggel megtarthatták az esküvőt.

Meg is tartották; először a polgármesternél. Eskütétel közben a menyasszony hisztériás nevetésbe tört ki, amely csaknem lehetetlenné tette az egész aktust, minthogy a komoly anyakönyvvezető nem tudta, hogy értse ezt a tébolydába való jelenetet.

A nászkiiséret, amely aznap este a plébániában összegyűlt, fényesnek nem volt mondható. A menyasszony testvérén kívül négy ismeretlen révkalauz volt jelen, mint tanú, mikor letették „Isten előtt“ a hűségi fogadalmat.

Eltelt két májusi hét. Odakint ülnek kettesben a barátságos házacska előtt és nézik, hogy a költöző madarak hogy pihennek egyet a kertben, mielőtt továbbvonulnak észak felé.

— Ilyen nyugodtan?

— Meddig?

— Még egy hétig! — De sohse hittem volna, hogy a házasság ilyen nagyszerű intézmény.

— Bár engem nőgyűlölőnek mondanak, mindig szerettem a nőt; és bár azt mondják, hogy az erkölcsstelenség barátja vagyok, mégis mindig a házasságot akartam.

— Beleképzeltetnéd most magad abba, hogy magánosan élsz?

— Nem! Már a gondolat is fojtogat.

— Tudod-e, hogy oly boldog vagyok, hogy szinte félek is már!

— Én is félek. Ugy érzem, mintha valaki leselkednék ránk! Nemezis a neve ennek a valakinek, és nemcsak bűnösöket üldöz, hanem boldogokat is.

— Mitől félsz leginkább?

— Attól, hogy összeveszünk!

— De hiszen ez rajtunk múlik.

— Bárcsak így volna! De a viszálykodás kívülről jön, a szélel, a harmattal, a túlságos hosszú napsütéssel, az esővel. Próbáld meg csak megállapítani, ki volt az oka kettőnk közül utolsó civódásunknak.

— Egyikünk sem!

— Egyikünk sem, akkor hát egy harmadik. Ki ez a harmadik? Félreértésnek nevezik, hogy nevezék valaminek, de egyikünknek az értelme sem volt megzavarodva, és teljes volt közöttünk a megértés.

— Ne rémíts meg!

— Nem! De légy készen rá, hogy ugyanez a kaland megismétlődik, és hogy akkor majd, úgy, mint legutóbb, megint csak egymást fogjuk okolni érte.

— Nem megyünk be most, hogy írjunk valamit? — szakította félbe a nő.

— Én nem tudok írni.

— Én sem tudok; a szerkesztőm haragszik, mert már két hónap óta nem kapott cikket tőlem.

— Nekem pedig már egy év óta nem volt gondolatom! Mi lesz ennek a vége?

A helyzet az volt, hogy kölcsönösen közönbösítették egymást; egyikük sem reagált többé semmire; együttlétük most immár csendes kellemes hallgatás volt csupán. És annyira szükségük volt arra, hogy egymás közelében legyenek, hogy ki se léphettek az ajtón egymás nélkül.

Megpróbáltak bezárkózni, kiki a maga szobájába, hogy dolgozzanak; de egy negyedóra múlva valamelyikük kopogott a másik ajtaján.

— Tudod, hiszen ez az élet nagyszerű, de én meghülyülök! — panaszkodott a nő.

— Te is?

— Nem tudok se olvasni, se gondolkozni, se írni, sőt alig tudok beszélni is.

— Túlságos sok a boldogságból. Emberek közé kell mennünk; máskülönben bambák leszünk mindaketten.

Az igazság az volt, hogy mindaketten elszoktak a beszédől; látszólag annyira megegyeztek minden kérdésben és annyira egyező volt minden hajlamuk, hogy előre ismerték már egymásnak a nézeteit, úgy, hogy nem volt szükségük eszmecserére. Ugyanaz az ízlés, ugyanazok a szokások, ugyanazok a modortalanságok, ugyanaz a könnyed szkepszis vezette össze őket; és most egybeolvadtak, mint ugyanannak a fémnek két darabja.

Mindegyikük elveszítette önmagát és a maga formáját, és egy lett kettőjükből. De önálló lényüknek, saját létformájuknak az emléke megvolt még bennük, és készülődtek mindaketten a felszabadító háborúra. A személyiség önfentartó ösztöne felébredt, és amikor mindegyik vissza akarta venni a maga részét, harc támadt közöttük az egyes darabokért.

— Mért nem írsz? — kérdezte a költő.

— Megpróbáltam, de mindig te vagy az, amit írok, és mindig csak rólad írok.

— Hogy én vagyok-e vagy másvalaki, igazán egyre megy.

— Azt hiszed, hogy nincs egyéniségem?

— Sokkal fiatalabb vagy, semhogy egyéniséged lehetne; te most még másvalaki vagy; és én éppúgy beválok ennek a másvalakinek, mint akárki más.

Ezt kár volt mondania, mert ezzel felébresztette.

Megkapták egy ujságnak azt a számát, amely röviden jelentette, hogy Londonban egy angol kiadó kinyomatta éppen akkoriban a költőnek egy kötet versét.

— Utazzunk Londonba? — kérdezte a nő.

— Nem bánom, bár nem hiszek ezeknek a híreknek, amiket oly sokszor olvastam már. Mindenesetre üzleti út lesz, amely kifizetődhet.

Elhatározták, hogy utaznak, és el is indultak. És a kis szigetet éppoly örömmel látták eltűnni, mint annak idején a ködből kiemelkedni.

Egy napot Doverban kellett eltölteniök a szállodában.

A költő, mikor sétájáról hazaérkezett, látta, hogy a felesége hat, egyforma alakú és nagyságú csomagnak a lepecsételésével van elfoglalva.

— Mi ez? — kérdezte.

— Az amerikai utazásodat küldöm szét ismerős lapjaimnak Dániába.

— De hiszen ezt nem lehet szétdarabolni. Hiszen tudod, hogy összefüggő egész. Elolvastad?

— Nem, csak átlapoztam! De mindenesetre kapunk érte egy kis pénzt.

— Szó sincs róla, mert senkisésem akar majd részleteket lenyomtatni belőle. Csak kötétben van értéke a munkának.

A nő nem törődött vele.

— Gyere, — szólt parancsoló hangon, — menjünk a postára!

Hiszen a jóakarát megvolt benne, de oktalan nő volt; és a költő, bár tapasztalásból tudta már, milyen veszedelmes tanácsadó, mégis ráhagyta a dolgot, sőt ő maga is elkísérte.

A lépcsőn kiderült, hogy a nő sántikál, mert nagyon szűk cipőt vásárolt magának, még pedig magassarkút, aminőt akkoriban csak kokottok szoktak viselni.

Mihelyt lejutottak az utcára, a nő előre sietett a posta felé, a költő pedig nyomon követte. Mikor látta, hogy a sok csomag, amit a nő maga akart cipelni, elégteleníti kicsi alakját, és amint elnézte, hogy sántikál ferdesarkú cipőjében: undor fogta el a költőt.

Most látta első ízben hátulról a nőt, és akaratlanul az erdei boszorkány jutott eszébe, aki elülről elragadó tündér, hátulról azonban tekenő.

A következő pillanatban bűnbánatot érzett és megutálta saját magát és a gondolatait. Ebben a retentő forróságban ez a kicsi asszony cipelte a nagy terhet; megírt hat hosszú levelet is a szerkesztőknek — és mindezt őérette. És ráadásul sántikált! De hát a brutalitása, ahogy a férfi munkájával bánt, ahogy egy kéziratot szétvagdalt, anélkül, hogy előbb elolvasta volna; egy irodalmi művet úgy szétdarabolt, mint a mézszáros a maga áruját . . .

Megint undorodni kezdett tőle . . . majd elfogta újra a bűnbánat, azzal a megmagyarázhatatlan fáj-

dalommal keveredve, amelyet akkor érez a férfi, amikor látja, hogy az, akit szeret, csúf, rosszul öltözik, sajnálatra méltó vagy nevetséges.

Az utcán az emberek utána néztek, különösen most, mikor a szél belekapott vékony selyemköpenyébe, amely reggeli pongyolához hasonlított. A köpeny felfujódott, mint holmi léggömb, és eléktelemtette a nő csinos alakját.

A költő előre sietett, hogy elvegye tőle a csomagokat; de a nő elutasító mozdulatot tett és vidáman, rettenthetetlenül továbbsietett.

Visszafelé jövet a postáról, új cipőt akart vásárolni, ezúttal nagyobbat. A költő vele ment. Minthogy a vásárlás egy félóraig eltartott, a nő arra kérte a költőt, hogy várja meg odakint. Mikor végül kijött újra a boltból, eleinte nem volt baj; de aztán fölfedezte, hogy az új cipője is nagyon szűk.

— Mit szólsz az ilyen suszterhoz?

— De hiszen nem ő az oka, hogy szűk a cipőd! Bizonyára akadt volna a boltjában nagyobb cipő is!

Veszedelmes kezdete volt ez a társalgásnak; és amikor leültek a kávéházban egy asztal mellé, szótlanóságuk nyugtalanítóvá vált. Szemben ültek egymással és kénytelenek voltak egymás szemébe nézni; próbálták elkerülni, de hiába; és valahányszor egymásra kellett nézniök, mindig elfordultak.

— Szeretnél most Kopenhágában lenni a barátainál, — mondta a nő.

Eltalálta! Valóban így volt. De ha csak egy pillanatra is ott teremhetett volna közöttük, nyomban elvágott volna megint a társaságukból.

Egyre idegesebbek lettek, a szemük elkezdett csillogni. A nő azonban, minthogy értelmes volt, megértette, hogy egyikük sem hibás.

— Sétálj egy kicsit, — mondta; — nem szabad

folyton együtt lennünk. Majd meglátod, hogy jobb lesz utána.

A költő ugyanezt gondolta, és neheztelés nélkül elváltak egymástól.

Mikor végigsétált a kikötő partján, érezte, hogy az idegei rendbeszedődnek és megnyugszanak. Rátalált újra sajátmagára, mint zárt egészre; kisugárzás helyett összesűrűsödött; összeszedte magát a saját bőrén belül.

Milyen jól ismerte már ezeket a szimptómákat, amik nem jelentettek ugyan semmit sem, de azért, dacolva minden megkísérelt magyarázattal, mégis állandóan újra meg újra jelentkeztek. Bizonyos, hogy hasonlítottak más téren jelentkező más szimptómákhoz, de mégis mások voltak.

Minthogy azonban határozottan jól érezte magát a nő távollétében, könnyen támadt benne az a gondolat, hogy ha állandóan szabadulna tőle, még jobban érezné magát. És mikor a gőzhajóállomáshoz érkezett, mint a villám, úgy cikázott át fején ez a gondolat:

— Ha most elutazom, akkor két nap múlva Kopenhágában vagyok.

Leült és egy pohár sört rendelt; cigarettára gyujtott és elgondolkozott.

— Ha Londonba utazom, — gondolta, — akkor ő kerekedik fölül, mert beszél is angolul. Ugy fog ide-oda vezetni, mint a süketnémát, ott ülhetek majd bambán az irodalmi barátaim között, akiket ő egykettőre az ujjá körül csavar. Ez nincs inyemre! Megaláztatás volt már abban is, hogy dán ujságoknál protegált! — Szivességet fogadott el tőle . . .

De egyszerre csak félbeszakította a töprengését; mert tudta, hogy ha elkezd az ember ilyen nyersen analizálni, akkor nincs, aki megállhatná a próbát. És tudta azt is, hogy senkisem bírja ki, hogy hátul-

ról nézzék vagy távollétében mondjanak ítéletet róla. Végül ránehezedett az egyedüllét érzése is és az a tudat, hogy hűtlen és hálátlan. Valami elkezdte őt visszahúzni a nőhöz. Felállt és gyors léptekkel visszament a szállodába.

Mikor belépett a szobába, emelkedett hangulatban és nem minden meghatottság nélkül, nevetés fogadta, hosszú, vidám nevetés, mint a dalos poszáta áriája. Felesége ott feküdt, selyemszoknyában, összekuporodva, mint az angora-macska, cukrász-süteményt majszolt és parfümösuvegcsét szagolgatott.

És most aztán nevettek mindenen, mintha valami nevetséges dolgot láttak volna az utcán, amihez őkik maguknak nem volt semmi közük.

És most ott ülnek Pimlicoban,*) a londoni Westminster mögött, Chelsea felé. Mindössze egy látogatást tettek és ezzel vége is volt a dolognak. Senkisésem volt Londonban, a színházak csukva voltak, igazi afrikai hőség volt. A lélek legszivesebben otthagyt volna porhüvelyét, hogy fent a hús magasban keresen enyhülést. Reggeltől estig valósággal haldoklott az ember.

A közelgő inség végül rákényszerítette a költőt, hogy kelletlenül munkához lásson. Minthogy azonban már legtöbb élményét elhasználta volt, olyan tárgyhoz kellett nyúlania, amelyet voltaképp kimélnie kellett volna még.

Erőt vett magán, elhatározta, hogy nem törődik senkivel és semmivel, és írni kezdett.

— Most írok, — ujságolta diadalmasan. — Meg vagyunk mentve!

És a felesége bejött és látta, hogy az első oldal tele van betűkkel.

Egy óra múlva újra bejött; a költő azonban már a pamlagon hevert és jajgatott:

— Nem tudok írni! Nem bánom, ha belepusztulunk is!

*) *Pimlico*, London egyik délnyugati városrésze, a *Westminster*-városrész és a *Chelsea*-városrész között. A *ford.*

Az asszony szó nélkül kiment a szobából, s minthogy becsapta maga után az ajtót, a költő bezárkózott. Azután elővett aládájából egy zöld vászonzsákot; a zsákban nagy csomó papirlap volt, ívalakú, teleírva évszámokkal. Az „*Utolsó ítélet*” volt, amiről barátai oly sokat vitatkoztak.

Történeti munka volt ez, amelyben a költő a világtörténetet új és merész szempontból úgy tárgyalta, mint természettudományt. Fóliánsnak tervezte, amelyet talán ki sem nyomtat soha, amellyel azonban bizonyára sohasem fog pénzt keresni.

Néhány órai munka után elfogta az a rendes nyughatatlanság, amelyet akkor szokott érezni, amikor nem látta második én-jét. Lement tehát, hogy fölkeresse a feleségét.

Az asszony ott ült és belemerült egy könyvbe. Mikor a költő belépett, az asszony erőtlen kíséreltet tett a könyv elrejtésére. Furcsa arcán látta a költő, hogy valami végzetes fordulat következett be együttélésükben.

— Mit olvasol? — kérdezte.

— Az utolsó könyvedet! — felelt az asszony különös hangsúlyozással.

— Tehát megjelent! Ne olvasd ezt a könyvet, megmérgezed magad!

Első házasságának kiméletlen jellemzése volt ez a könyv, amelyet önvédelemül írt meg, mint végrendeletét, mert öngyilkos akart lenni, mihelyt a könyvet befejezi. A kézirat öt évig pecsét alatt egyik rokonánál volt, hogy soha meg ne jelenjen. De most, 1893 tavaszán, a körülmények nyomása alatt, és miután beszélgetésekben és lapokban a legigazságatlanabb módon kivégezték a szerzőt, eladta a könyvet egy kiadónak.

És most megjelent, hogy *abba* a kézbe jusson,

amelybe sohasem lett volna szabad jutnia! A költő először arra gondolt, hogy erővel elveszi a könyvet az asszonytól, de aztán visszatartotta őt ettől ez a gondolat: Megtörtént; tehát meg kellett történnie!

És teljesen nyugodtan, mintha végignézte volna saját kivégzését; amelyet nem lehetett megakadályozni, kiment a szobából.

Az ebédnél észrevette, hogy milyen hallatlan változáson ment át a felesége. Új vonások ütköztek ki az arcából; tekintete fürkészve vizsgálta a költő egész személyét, mintha összehasonlítaná azzal a férfival, aki a könyvben szerepel. Hogy szenvedései nem ébresztenek benne részvétet, azt természetesnek találta, mert a nő mindig a saját nemével érez együtt. Azt azonban nem találhatta ki a költő, hogy felesége ráismert elődjének bizonyos vonásaiban sajátmagára. Talán választ kapott eddigelé válasz nélkül maradt töprengéseire abban a kérdésben, amely elől a házas felek ösztönszerűen kitértek: a nőkérdésben. Annyi bizonyos volt, hogy az asszony megtudta, mi a véleménye férjének a női nemről; és ez a vélemény oly nyíltan ki volt mondva, hogy mindenbizonyal halálosan megsértette az asszonyt.

Az asszony különben egy szót sem szólt; de a költő látta az arcából, hogy most immár vége a békének; hogy ennek a nőnek nem lesz addig nyugta, amíg férje becsületét tönkre nem teszi és rá nem kényszeríti férjét saját élete megrövidítésére. A költő ez ellen nem védekezhetett mással, csak a jeligéjével: „Mindentre készen!” Amíg lehetséges lesz, el kell tűrnie mindent, hogy végül, amikor mást már nem tehet, a maga külön útjára lépjen. Az asszony akkor majd kénytelen lesz magányában sajátmagát felfalni, mert gyűlöletének nem lesz miből táplálkoznia.

Másnapra kikelt a tojás, amelyet az asszony saját keblén melengetett, és kiderült, hogy a tojásban sárkánykigyó volt.

Oly arccal, amely hiába akart ártatlannak látszani, kijelentette, hogy minthogy a költő nem tud dolgozni, kénytelenek egykissé jobban összehúzódn.

— Rendben van! — hagyta rá a költő.

Először is be kell érniök egy szobával. Ez azt jelentette, hogy ezentúl szó sem lehet arról, hogy a saját ura legyen, hogy elvonulhasson, hogy magába mélyedhessen. Be lesz zárva egy ketrecbe kízó ördögével, nem rendelkezhetik saját gondolataival, nem engedheti át magát hajlamainak, és első sorban: nem dolgozhat az „Utolsó ítélet“-en.

— Hiszen úgysem tudsz dolgozni! — jegyezte meg a nő.

Mikor elérkezett az ebéd ideje, hideg disznósültet tett eléje az asszony egy tányérban kenyérrel.

— Hiszen a levest úgysem szereted, — jelentette ki, — és ebben a melegben úgysem ízlik a meleg étel.

Majd leült az asztalhoz és elkezdte nézni a költőt.

— Te nem eszel? — kérdezte a költő.

— Nem vagyok éhes, — felelt a nő és tovább nézte a költőt.

A költő erre felállt, fogta a kalapját és elment hazulról.

— Elmegy? — kérdezte a nő. — *Én* is veled megyek. Legalább elmulattatjuk majd egymást.

A költő nagyokat lépve elől ment, a nő utána. A költő, csakhogy kínozza az asszonyt, a napos oldalt választotta, egy fehér fal mentén, ahol nagy volt a hőség és a visszaverődő fény bántotta a szemet. Majd maga után vonszolta őt Chelseabe, ahol egyetlen ház sem volt, amely árnyékot adhatott volna.

A nő nyomon követte, mintha rossz szelleme lett volna.

Mikor a folyóhoz értek, a költő egy pillanatig arra gondolt, hogy belelöki a nőt a vízbe; de nem tette meg. Lement a partra, ahol mész-szállító hajók rakodtak ki, gőzdaruk pöfögtették a kőszénfüstöt, málhák zárták el az utat. Azt remélte, hogy az asszony el fog esni, meg fogja ütni magát, hogy a kikötőmunkások lökdösní fogják; azt kívánta, bárcsak egy csavargó átölelné és megcsókolná; sőt azt hitte, nyugodtan végig tudná nézni azt is, ha valamelyik csirkefogó erőszakot követne el rajta: ilyen határtalanul gyűlölték egymást.

Hiába mászott keresztül hordókon és targoncákon, hiába törtetett keresztül mészrakásokon; megint arra gondolt, hogy beleugrik a folyóba és átúszik a tulsó partra; de aztán visszatartotta ettől az a gondolat, hogy talán az asszony is tud úszni.

Végül nagy ívben elkanyarodott, mint a bika, mikor bögölyök üldözik, a Westminster-városrész

felé, ahol a legfurcsább figurák nyüzsögtek a mellékutcákban, rémképekhez hasonlatosak, aminőket legszörnyűbb álmaiban lát az ember. Bement a templomba, mintha valami férget akarna lerázni magáról. De az asszony nyomon követte, némán és fáradhatatlanul.

Végül megint csak haza kellett mennie. Mikor belépett a szobájába, leült egy székre, és leült az asszony is szemben vele.

Ekkor megértette, miképp válhat az ember gyilkossá, és elhatározta, hogy menekül, mihelyt pénzhez fog jutni.

Leszállt az éjszaka. A költő azt hitte, hogy most immár összeszedheti a gondolatait és a saját ura lehet.

Alvást színlelt; de az asszony megállapította a lélekezéséből, hogy nem alszik.

— Ébren vagy? — kérdezte az asszony.

Oktalanul azt felelte rá: — Ébren vagyok!

Ott heverték egymás mellett, arra lesve, melyikük alszik el hamarabb. És végül a költő aludt el.

Éjfél tájban felébredt; figyelt és az asszony lélekezéséből megállapította, hogy alszik.

Most aztán kinyújtózott a lelke, beburkolódzott a sötétségbe és élvezte azt a gyönyörűséget, hogy gondolkozhatott anélkül, hogy a hideg fenyegető szemek figyelték volna.

Az asszony azonban nem aludt, és egyszerre csak megszólalt a sötétben úgy, mint előbb:

— Alszol?

A költő érezte a vámpírt, aki belecsimpajkozott a lelkébe és őrizte még a gondolatait is. Mért leste volna őt különben, hacsak azért nem, mert félt gondolatainak a csendes munkájától? Talán érezte, hogy a költő, amint ott feküdt, kezd kibontakozni hálójának a bogaiból; csak néhány órai nyu-

galomra lett volna szüksége ahhoz, hogy kiszabadítsa magát, de éppen ezért nem volt szabad nyugalomhoz jutnia. És az asszony megvonta az álmat sajátmagától is, csakhogy a férfit kínozhassa. Megtagadta magától azt a szórakozást is, hogy elmenjen sétálni a városba, megnézzon múzeumokat és könyvtárakat, mert nem akarta a férfit egyedül-nagyni.

Másnap megkérdezte a költő az asszonytól, hajlandó-e folytatni munkáinak a fordítását, mert ha nem, akkor kénytelen lesz megint régi fordítóihoz folyamodni.

— *Téged* fordítsalak?! — szólt az asszony megvetően. — Akkor már igazán vannak jobb költőim!

— Mért nem akarsz inkább engem fordítani, mint a rossz íróidat?

— Vigyázz! — sziszegte az asszony. — Túlbecsülnek, és szörnyű lesz majd képzelt nagyságod álmából az ébredés.

Ezt olyan hangon mondta, mintha ott lett volna a háta mögött egész Európának a közvéleménye. El is ért vele némi hatást, mert a költő, még ha elismert is, önmagában semmi; de minden aszerint, hogy másoknak mi a véleménye a tehetségéről. Most érezte a költő, mennyire elszakadtak egymástól. Az asszony gyűlölte és megvetette a költő műveit, vagyis a költő létjogosultságát; és ha meg akarta őt fosztani a bátorságától és a bizakodásától, akkor ő volt az ellenség. És az ellenséggel szemben csak két módja van a védekezésnek: vagy megöljük őt, vagy

nem bocsátkozunk harcba vele, hanem odébb állunk. A költő az utóbbira határozta el magát.

Még néhány napig helyt kellett állania, amíg a pénz meg nem érkezett, és ez a pár nap elegendő volt ahhoz, hogy teljesen kifejlessze utálatát. Még egyszer szerencséje volt, csak hogy most még nagyobb mértékben, a hideg számító gonoszsághoz, a sikerült ármánykodáson való kárörömhöz, a nő minden kicsinyességéhez, egész álnokságához. És az asszony, minthogy tudta, hogy a költő nem szabadulhat tőle, mert nincsen pénze, értésére adta, hogy foglya neki. Csakhogy a költő nem volt fogoly.

A szoba olyan volt, mint a disznóól, és az étel úgy készült, hogy undorító legyen. Akkora volt a piszok és a rendetlenség, hogy a költő a pokolban képzelte magát. Sóvárogva gondolt magános padlás-szobájára, amelyben mindig rend volt, ha a költő el is hanyagolta a pénzügyeket.

Két hónap telt csak el az esküvő óta, és a mosoly megszűnt, sőt megszűnt minden társalgás is. A szerelem esztelen gyűlöletté változott, és a költő kezdte az asszonyt csúfnak találni.

Az utolsó nap beszélnie kellett, hogy meg ne pukkadjon:

— Szép voltál, amíg szerettelek; talán meg is szépített a szerelmem, nemcsak én láttalak szépnek, mert vonzódtam hozzád. Most a legcsúfabb és a legnyomorultabb teremtés vagy, akivel életemben találkoztam.

Az asszony erre így felelt:

— Tudom, hogy soha senkivel a világon nem bántam oly gonoszul, mint veled, anélkül, hogy meg tudnám mondani, mi volt az oka.

— Én megmondhatom, — felelt a költő. — Gyűltél, mert férfi vagyok s még hozzá az urad is.

A költő csomagolt, és a nő belenyugodott a

költő elutazásába. Mikor közeledett a búcsú, és a nő azt hitte, hogy örökre elválnak, a gyűlölet elpárolgott, és itt volt ime újra a szerelem!

A nő gyöngédsége és gondoskodása határtalan volt. Ugy beszéltek a jövőről, mintha nemsokára megint találkoznának. A nő jótanácsokat adott a költőnek, anyáskodón, de alázatosan, lemondóan belenyugodva mintegy a változhatatlan végzetbe, amely azt kívánta, hogy egy időre elváljanak.

Mikor végül nyitott kocsiban kihajtottak a pályaudvarra, a nő újra meg újra megcsókolta a költőt fényes nappal a legforgalmasabb útvonalon. Az emberek nevettek; de mikor figyelmes lett a rendőrség is az enyelgő párra, a költő aggódni kezdett:

— Vigyázz magadra! Ebben az országban börtönbe kerülhetünk nyilvános szerelmeskedés miatt.

— Bánom is én! — felelt a nő. — Mikor úgy szeretlek!

A költő megint elragadónak találta a nőt gyöngédségében, amely kész volt dacolni mindennel, és már arról beszéltek, hogy egy hét múlva újra találkoznak. A költő útterve az volt, hogy eljut valahogyan Rügen szigetére, ahol Ilmarinen, a segédje, fürdőzött. Ez segít majd rendbehozni az üzleti dolgokat. Azután lakást bérel majd, és a nő utána utazik, legkésőbb két hét múlva.

— Látod most ugy-e, hogy erre a gyűlöletre nem építhetünk?

— Nem! De annál inkább a szerelemre!

— Ugy fest a dolog, mintha ez győzött volna!

A búcsú a pályaudvaron szivettépő volt, és a költő, mikor ott ült egyedül a vonaton, csak az epeedés kínját érezte. A szabadulás boldogsága, amelyről az utóbbi időben annyit álmodozott, nem volt sehol. A nő gonoszságának minden emlékét mintha elfújta volna valami.

IV

OSZK

Österreichische Nationalbibliothek

Eljutott Londonból Hamburgba, azt remélve, hogy megérkezésekor találkozik majd ismerősökkel, akik tovább segítik Rügenig. De mintha meg lett volna babonázva: mindenki nyaralt vagy úton volt. Kénytelen volt szállodába menni és aztán táviratozni. Először is Rügen szigetére Ilmarinennek; ennek azonban nem volt pénze. Hasonló válaszokat kapott Kopenhágából és Krisztiániából is.

Most aztán úgy érezte magát, mintha kelepcebe csalták és leteperték volna. Minthogy tavaly kolera dühöngött Hamburgban, várták újra az idén is, mihelyt megkezdődik a hőség, és éppen megkezdődött. Ha tehát nem szabadul hamarosan, akkor nem a halál várt rá, mert ezzel nem törődött, hanem a vesztegár.

A napok lassan teltek, szörnyű lassan, mert nem volt senkije a világon, akivel beszélgethetett volna; és ráadásul a kolera veszedelme is fenyegette! Tehetetlenségében és szakadatlanul dühöngve valami láthatatlan lény ellen, amely mintha haragudott volna rá, teljesen megbénult; nem merte a kisujját sem mozdítani, hogy változtasson a sorsán,

mert attól félt, hogy úgysis hiába próbálna akármit és újra csalódnék csak a reményeiben.

Hogy eltöltse valahogy az idejét, történelmi táblázatokot tanulmányozott és évszámokat írt össze reggeltől estélig. De a napok mégis végtelen hosszúra nyúltak, és négy nap mulva az a rögeszméje támadt, hogy sohasem fog szabadulni ebből a rettenetes városból, ahol mindenki csak vesz és elad. Ez a benyomása oly elevenné vált, hogy már-már ott akarta befejezni életét abban a borzalmas hotelszobában. Kicsomagolta a holmiját, és elkezdte feldíszíteni az íróasztalát gyermekeinek és egyéb hozzátartozóinak a képeivel.

A magány és a kinlódás hosszúra nyújtotta az időt, és a költőnek az az illúziója támadt, hogy hamburgi őslakós; egy pillanatra elfelejtette a multját, hogy házasember volt, hogy máshol élt. Fogolynak tekintette magát, még pedig azzal a kínos érzéssel, hogy nem tudta, mit követett el, ki ítélte el, ki a börtönőre. De a kolera fekete kísértete ott lappangott láthatatlanul a csatornák szennyvizében és őrá leselkedett. Naponta háromszor megkérdezte a pincértől, mi van a kolerával, és állandóan ezt a választ kapta:

— Nem lehessen tudni!

Végül levelet kapott a feleségétől. Az asszony csupa jajgató sóvárgás, szerelem és nyughatatlan-ság volt, és tudni akarta, hol a költő. A költő ugyanilyen hangnemben válaszolt és ordított dühében a végzet miatt, amely elválasztotta őket.

Az ötödik nap reggelén azt olvasta az ujságban, hogy kávéházi dán barátja vasúton egy félóránnyira lakik Hamburgtól.

Ha ezt előbb tudja, nem kellett volna ennyi szenvedést kiállnia! Most, minthogy a hotelszámlát nem tudta kifizetni, elhatározta, hogy nyomban el-

utazik, még pedig úgy, hogy vissza sem tér többé. Barátjától kér majd kölcsönt; a pénzt megküldi a szállodának, holmiját pedig maga után küldeti.

Ugy érezte magát, mint a börtönéből szabadult rab, mikor vonatra ült; szánakozó pillantást vetett erre a Hamburgra, amelynek megbocsátotta igazságtalanságait; de megfogadta azt is, hogy ha csak elkerülheti, soha többé nem tiszteli meg azzal, hogy újra meglátogatja.

A félórai utazás jókedvre hangolta; összefolyt szájában a nyál már annak a gondolatára is, hogy kiadhatja majd magából a bosszúságát, sőt átfestheti talán az egész vértanú-históriát komikus potomsággá. Megszállta újra az isteni könnyelműség; hiszen voltakép a szerencse fia volt, hogy ilyen váratlanul rábukkanhatott egyik barátjára.

Megállt a kedves kis fogadó előtt; a fogadós az ajtóban állt; köszöntötte és megkérdezte tőle, ott-hon van-e ** úr.

— Nincs itthon; ma reggel elutazott.

— Hová utazott?

— Dániába!

Az alatt a három óra alatt, amíg a vonatra várakozott, ráért kiheverni a csapást. Mikor bent ült megint a vonatban, ezt gondolta:

— Ez sehogy sincs rendjén! Ez nem természetes dolog! Nincs meg benne az események logikája. Ez bizonyára másvalami!

Majd fölmerültek előtte ismét Hamburg toronytetői; fölbredt újra régi gyűlölete és hihetetlenül magas hullámokat vert benne, mikor meglátott a pályaudvaron egy betegszállító saraglyát.

— Itt a kolera! — gondolta. — Kétheti vesztegár!

Ámde a kolera nem volt ott. Már ez is nagy szerencse volt. De sok haszna nem volt belőle, mert

most immár meg volt győződve róla, hogy a kolera aznap fog kitörni, mikor a pénze megérkezik. Kiszámította továbbá azt is, hogy Hamburgból sohasem fog szabadulni. Számítása a következő volt: a pénz addig fog várakozni magára, amíg a hotelszámla, amely mértani arányban növekszik, el nem nyeli, úgyhogy útiköltségre nem marad belőle. Ily módon holmi perpetuum mobile keletkezik, amely a világ végéig működik majd.

Hogy körülbelül jól számított, kiderült két nappal később, amikor a pénz valóban megérkezett. Kifizette a számlát, otthagya a szállodát és bérkocsiban kihajtatott a pályaudvarra. Ott ki kellett először is a kocsist fizetnie; majd egy háziszolga, aki a szállodából elkísérte, borrhatalót kért, követelte továbbá a készkiadásokat is, és számlája, mint rendesen, valószínűleg hamisítva volt. Mikor végül a pénztárablak elé került a költő és megkérdezte, mennyibe kerül a menetjegy, hiányzott két márkája. Így aztán visszatért újra a szállodába!

Fölösleges tovább időzni minden egyes részletnél, hogy az olvasó elevenen elképzelhesse a költő szenvedését. Elég belőle annyi, hogy a hallgató kúra eltartott még egypár napig; azután megszabadult a költő, anélkül, hogy a kolera kitört volna.

A rügeni utazással egyrészt az volt a szándéka, hogy férfi-társasághoz jusson és így szabaduljon a nőtől, másrészt pedig, hogy Ilmarinennel rendezze az üzleti ügyeket; főcélja talán az volt, hogy kibeszélhesse magát. Éppen ezért mért rá — gondolta — a végzet vagy ki más tökéletes hallgatást Hamburgban, mert a „végzet“ mindig kifürkészte titkos vágyait, hogy megakadályozza teljesülésüket.

Mikor megérkezett végül Rügen szigetére, azt remélve, hogy egy fél éjszakán át a szive szerint beszélhet majd, azt látta, hogy Ilmarinen megváltozott: hűvös és zavart. Ilmarinen hallotta ugyanis, hogy barátja gazdag családból való nőt vett feleségül (ami igaz is volt!) és ennél fogva nem tudta mire vélni ezt a hirtelen támadt nyomoruságot. Mikor a jövevény megkérdezte tőle, hogy együtt vacsorázhatnak-e, a fiún azzal mentette ki magát, hogy hivatalos valahová születésnapra.

— Együttlakom ugyanis Lais legrégebbi barátjával, tudod, azzal a svédrel, aki szerelmes volt belé és legutóbb megérkezett.

— Ez is itt van?

— Igen, itt lakik, miután Lais eljegyezte magát az oroszsal, aki otthagya a feleségét meg a gyerekeit.

— Itt lakik? Bizonyára ez is gyűlöl?

— Hát őszintén szólva, a jelenléted minden-
esetre gyötörni fogja.

Igy hát a költő az első este egyedül maradt.
Hosszú magánya után, amelyet egy nővel töltött el
kettesben, és miután egyedül volt önmagával is!

Ugy érezte magát, mintha valami átok súlya
nehezedne rá. Ezt a jelentéktelen, műveletlen Ilmari-
nent kihúzta a semmiből, bevezette a saját körébe,
ételt és szállást adott neki azért, mert tárgyalt a
színházakkal és kiadókkal. Ez a szolgálat részint ki-
tiintetés volt az ismeretlen ifjú számára, aki író akart
lenni, részint hasznára vált neki, mert közben ő maga
is elhelyezhette a munkáit. A famulus faképnél
hagyta most a mestert, mert azt hitte, hogy itt már
semmit sem nyerhet, és mert azt gondolta, hogy
most már nélküle is boldogulhat.

A most következő napok oly borzalmasak vol-
tak, hogy a költőnek megint az a gondolata támadt,
hogy ez nem természetes dolog, hanem hogy a fekete
kéz nyul bele a sorsába.

Minthogy ezen a harmadrendű fürdőhelyen csak
egy kocsmá volt, ugyanannál az asztalnál kellett
ülnie, ahol földije ült, aki neki tulajdonította Lais el-
vesztését, és ahol Ilmarinen ült, aki félvállról kezdett
beszélni vele, mert barátját elveszett embernek tar-
totta.

Ráadásul olyan ételt tálaltak, amely kifőtt mos-
lékhoz hasonlított; éhesen állt fel az ember az asz-
taltól és éhes volt egész nap. Minden hamisítva volt,
még a sör is, a húst pedig a kocsmáros családja elő-
ször a maga számára főzte ki; a vendégek csak az
izomrostokat és a csontokat kapták — egészen úgy,
mint ahogy a kutyákat szokás etetni.

A gyűlölködő pillantások, amelyeket a boldog-
talan földi nem volt képes elnyomni, egy csöppet sem
növelték az asztal képzelt gyönyöreit.

Egy hete volt már Rügen szigetén, anélkül, hogy az asszony, aki Londonban volt, hirt adott volna magáról. Az életet a szigeten eleinte, mint a hamburgi szálló ellentétét, tűrhetőnek találta; de mikor egy szép napon fölébredt és elgondolkozott, úgy látta, hogy valósággal pokoli a helyzete.

Padlás-szobát kapott, amelynek bádogfödélén égett a nap; emellett a födél egy lábnyira volt csak a feje fölött. Tizenhat esztendővel ezelőtt a maga ólomkamráját, amelyben legénykorában lakott az ötödik emeleten, othagyta, hogy mint nős ember rendes lakásba költözzék. Azóta rémálmai közé tartozott az is, hogy azt hitte, fölfelé mászik az öt emeleten régi padlás-szobájába, ahol ott várt rá a nőtlen embernek egész szennye és nyomorúsága. Most odafönt volt megint a padlás-szobában és legényember volt, noha volt felesége. Mintha valósággal büntetés lett volna, miután megelőzték a figyelmeztetések! De hogy mi bünt követett el, azt nem tudta megmondani!

Ráadásul az egész vidék, ahol laktak, világos laza homokból állt, amelyet most a nyár derekán a nap annyira fölmelegített, hogy éjszaka sem hült le.

Ez először is azokat a forró homokzacskókat juttatta eszébe, amiket a parasztok használnak tüdőgyulladásnál. Később, miután sokáig keresgélt az emlékezetében, fölmerült előtte a kép Dante Poklából: az istenkáromlók, amint ott hevernek elterülve a forró homokban. A költő azonban, minthogy hite szerint semmiféle jó Istennel nem ismerkedett meg, úgy vélte, hogy az istenkáromlásért fölösleges volt bosszút állni.

Miután egy hétig ott bolyongott a mély homokban, a pokol kínjait érezte: egy lépést tenni előre, egy felet hátra, egy arasznyira emelni a lábat, hogy továbbjuthasson. Talán leginkább kínoztá az az érzés, hogy lesülyed a földbe, mint az a lány, aki rálépett a kenyérre. Sohse talált szilárd pontot, sohse futható szabadon versenyt a gondolatokkal, hanem úgy vonszolta csak magát, mint az aggastyán. A pokol volt ez.

Emellett a levegő forrósága sohse csökkent; padlásszobája nappal csupa tűz volt, éjjel pedig, mikor ott feküdt az ágyán csupaszon, a bádogtető fűtötte.

A közeli tengernek kellett volna a tüzet oltani, de ez is éppúgy volt kigondolva, mint minden egyéb. A költőnek ugyanis ifjú korától fogva az volt a szokása, hogy fürdés közben először fejest ugrott, mert nem volt képes a vízbe belemászni. És itt is gonosz játékot üzött vele egy szörnyű álom, amely gyakran kísértette. Azt szokta ugyanis álmodni, hogy forró a teste és meg kell fürdenie a tengerben; a tenger ott volt, de oly sekély volt, hogy nem ugorhatott bele; és ha belemászott, még mindig oly sekély volt, hogy a fejét nem dughatta a víz alá.

Szakasztott ilyen volt itt a fürdőhely!

— Hát azért jöttem ide, hogy minden gonosz álmom beteljesüljön? — kérdezte magától.

És joggal! Ilmarinen napról napra tolakodóbb lett; tudakozódott, mikor jön az asszony; azt hitte, mikor eltelt két hét, hogy az asszony faképnél hagyta a költőt. Ennek persze örült Lais barátja, és a pokol tökéletes volt. Mert hiszen volt valami mód-fölött megbecstelenítő abban a helyzetében, hogy oly férj, akinek kiadták az útját.

Angliával való kapcsolata is oly fenyegető jel-
leget öltött, hogy immár ő maga sem tudta, nős ember-e még avagy elvált-e már.

Az egyik levél soha ki nem alvó szerelemről beszél, a válás kínjáról és az epedés gyötrelméről. Ő Hero, a költő meg Leander, a tenger más-más partján, és ha úszni tudna, nyomban ott teremne Leanderénél, nem riadva vissza attól sem, hogy noltan ér csak partot a szigeten.

A következő levélben elmeséli, hogy színházat akar nyitni Londonban és most tőkét keres; és mialatt ezt írta, nem tudott hozzájutni annyi tőké-
hez, hogy megválthatta volna a hajójegyet.

Egy harmadik levél hirül adja, hogy a nő beteg, és tele van szemrehányással, hogy a férj ott hagyja beteg feleségét pénz nélkül idegen országban. (Arról nem tesz említést a levél, hogy a nő maga gazdag.)

Egy negyedik levélben az Angol Kisasszonyok kolostorában van, ahol nevelkedett és ahol rátalál újra fiatalságára és ártatlanságára; szidja a világ gonoszságát és a házasság poklát.

Lehetetlen volt okosan válaszolni, mert a levelek nyakra-főre jöttek és kereszteződtek a költő leveleivel; alig küldött el egy gyöngéd levelet, gomba választ kapott egy régebbi élehangú levelére, és viszont. Valósággal örületes félreértések támadtak, és mikor a költő megszakította a tárgyalásokat, a nő elkezdte táviratokkal ostromolni.

Egy álló hónapig tartott ez a boszorkánykonyha.

A költő ez alatt az idő alatt sóvárogva nézett vissza a Hamburgban töltött órákra; ha összehasonlította őket a mostaniakkal, úgy tünnek fel neki, mint valami mondhatatlanul kedves időnek szép emlékei.

Végül levágták őt az akasztófáról: levelet kapott a sógornőjétől s a levélben meghívták Odense mellé az apa villájába. Meghívták ugyanoda Londonban lévő feleségét is.

Ott kell tehát majd találkozniok.

v

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Mindenre, még a legrosszabbra is, készen, vállalkozott a vesszőfutásnak erre a részére. Valamennyi átalakulás közül most várt rá a legkülönösebb. Miután férj és apa volt már, most arról volt szó, hogy újra gyermekké legyen, ojtassa be magát egy családba, jusson hozzá újra apához és anyához, akiket már sok esztendeje elveszített. Még bonyolultabbá tette a dolgot az a körülmény, hogy az após és az anyós hét év óta külön élt egymástól, most azonban találkozni akartak lányuk házassága miatt. A költőből tehát kötőjel lett. Minthogy azonban a lány, a költő felesége is, összeveszett volt az apjával, a családi összejövetelt többszörös békeünnepnek tervezték.

De a költő saját multja nem igen tanúskodott családi kibékülésekről, s minthogy öneki magának is vaj volt a fején, az idill az Arreskov-tó partján úgy lebegett a szeme előtt, mint holmi kigyóbarlang. Hogy magyarázza meg ezt a furcsa elválást hat heti házasság után? A rossz anyagi helyzetet használni fel ürügyül, a legnagyobb hiba volna, mert olyan vót, akinek rosszul állnak az üzleti ügyei, csalónak néznének vagy örökségvadásznak.

Mikor közeledett a cél felé, ideges lett; de az utolsó pillanatban megmentette a bátorságát úgy, mint rendesen, amennyiben az író álláspontjára helyezkedett: — Ha nem is válik dicsőségemre a dolog, mégis egy új fejezet lesz belőle a regényemben!

Más szempontból is fontolóra vette azt, ami történt vele, még pedig az ártatlan mártír szempontjából: — Hadd lássam, mennyire mehet a végzet a maga aljasságában, és látni akarom azt is, mennyit bírok el!

Mikor a vonat megállt az elegáns kis állomáson, a költő, egészen természetesen, vizsgálta, hogy kik azok, akik keresik őt. Egy fiatal hölgy is közeledett hozzá, kézen vezetve egy finom kis gyermeket, megkérdezte a nevét és bemutatkozott neki, mint sógorának a francia nevelőnője; őt küldték ki a költő elé.

Völgykatlanban, amelyet alacsony dombok zártak körül s amelyben bájos tó volt, terült el a szép fehér falu, amelynek házain magas sátozotték és zöld ablaktáblák voltak. A villa a tó partján volt a falun kívül.

Az országúton a hársak alatt egy fehérhajú nő jött födeflen fővel a költő elé, átölelte őt és barátságosan üdvözölte. Feleségének az anyja volt. A költő rögtön érezte, milyen csodálatos érzésátvitelre képes a házasságnak rá nézve oly egyszerű aktusa. Ez a nő az anyja volt, ő pedig a fia volt neki.

— Ismertelek sokkal előbb, mint te a lányommal találkoztál, — mondta az öregasszony a vallási fanatikusnak reszketeg hangján. — És úgyszólván vártalak is! Írásaidban sok a gonoszság, de erkölcstelenséged gyermekes, nézeteid a nőről helyesek és istentelenségednek nem te vagy az oka, mert az Ur nem akart megismerkedni veled; de nemsokára meg fogod látni, hogy meglátogat. Nőül vetted e világnak egy gyermekét, de nem fogod sokáig kibírni vele, ha

látod, hogy mennyire lehúz az élet hétköznapiságai közé. És majd ha megint egyedül leszel, rá fogsz találni újra ifjúságod első hivatására.

Ezt úgy mondta, mint egy Sibylla, és elfogulatlan arccal beszélt, mintha másvalaki szólana rajta keresztül, és éppen ezért nem is kellene attól félnie, hogy sokat talál mondani.

Mikor a beszélgetés visszaterelődött újra a földre, a költő kérdezősködött az apósa után, akinek a távollétén csodálkozott. Nincs még itt, de másnap estére megérkezik.

Megjelent most a sógornő is, de hidegen, baljóslatúan, konvencionálisan. A költő azt hitte, hogy támaszt talál majd benne, mert barátjának tartotta, most azonban látta, hogy csalódott; azért is, mert a sógornő el akart utazni, még mielőtt az apa megérkezik.

A feleségéről nem beszéltek többet, és senkisémmel tudta, eljön-e vagy sem.

— Lesbe csalták? — kérdezte a költő magában. — Rögtönítélő birói szék elé került? Vádat emelt ellene a felesége Angliából? Hogy fogja fel a helyzetet? Olyan anyós, aki csaknem azt tanácsolja neki, hogy váljon el, és rosszat beszél a saját gyermekéről, mindenesetre rendkívül eredeti volt!

A villába vezették. Pompás kőépület volt, kétemeletes, számtalan szobával, amely mind tele volt antik bútorral, fayence-szal és drága csecsebecsével. És ezt a házat, amelyben könnyen elfért volna két család, a ház ura évente hat hétig használta csak a szabadsága alatt. A ház egyébként üresen állt. Ez tehát gazdagságra vallott, s a vő arra gondolt, hogy itt mindenesetre fölösleges a szegénységről, a szegénység okairól és orvosszereiről beszélni.

A nappal azzal telt el, hogy az anyóssal beszélgetett, akinek figyelmessége és jóakarata fáradhatat-

lan volt. Ahhoz is értett, hogy bármely pillanatban magasztos kérdésekre terelje a beszélgetést, vallási misztikus volt és mindenütt a Gondviselés irányító kezét látta. Ez némi türelmességet vitt bele a világ-felfogásába, minthogy az emberi cselekedetekről az volt a véleménye, hogy úgyszólván előre meghatározottak.

A költő, hogy a legszokottabb úton-módon szeretetreméltóvá tegye magát, kísérletképpen az anyós álláspontjára helyezkedett és fürkészni kezdte saját multjában mindannak az előjeleit, ami bekövetkezett.

— Igen, igen, — válaszolt az öregasszony, — hiszen megmondtam már, hogy vártalak; az Észak valamelyik vad fiának kellett eljönnie, hogy elrabolja a lányomat. De elhiheted, hogy az uram nem volt elragadtatva. Nagyon heves úriember, de voltaképp jó lélek. Kemény harcot kell ugyan majd megvívnod vele; de hamarosan átesel rajta, föltéve, hogy nem felelsz neki. Mindenesetre szerencse, hogy a feleséged nem jött el, mert vele is van egy kis elintézni-valója . . .

— Vele is?

— Ne ijedj meg és ne érts félre! Minden jóra fordul, mihelyt kidühöngheti magát!

— Tehát mindenesetre dühöngeni fog. Csak azt nem értem, miért. Én jóhiszeműen jártam el; de minden embernek megvan az a joga, hogy saját hibáján kívül szerencsétlenül járjon.

— Mondom, hogy minden jóra fordul.

Végül este lett, és a költő fölment a vendégszobájába. A szobának három felé nyitak az ablakai; gördülő függönyök nem voltak az ablakokon, a meglévő függönyöket pedig nem lehetett összehúzni. Ugy érezte magát, mintha őriznék vagy mintha megfigyelő vesztegzár alatt volna.

Amint az ágyban feküdt, apósa mellszobrára

esett a tekintete; az arc nem volt barátságos, sőt ellenkezőleg; és az alsó világítás mellett a legnyugtalanítóbb kifejezések tükröződtek rajta.

— És holnap el kell túrnöm, hogy ez az idegen ember, akit sohase láttam, rendreutasítson; összeszidjon, mint egy kisdíákot, azért, mert szerencsétlenül jártam. De hát vállalnom kell ezt is, úgy, mint minden egyebet!

Másnap reggel azzal a határozott benyomással ébredt, hogy kigyóbarlangba jutott, ahová a sátán csalta be. Ennélfogva lehetetlen volt menekülnie. Ott maradt hát; kísértált botanizálni és megnézni a vidéket. Könnyelmű költői hangulatba lovalta bele magát és arra gondolt, hogy milyen érdekesítő a helyzet. Ilyen jelenetet más emberfia még sohasem élt át! — Ez az enyém, — gondolta, — ha meg is perzseli a bőrömet!

Dél lett. Az asztalnál, ahol ott fenyegetődött az após üres széke, nem éppen volt rózsás a hangulat.

Ebéd után fölment a költő a szobájába, hogy rendbe szedje az idegeit, és nyomban rá jelentették az államtanácsos megérkezését.

A költő lement; mosolygott is, fázott is.

A verandán ott állt egy férfi, aki negyvenévesnek látszott; fiatalosan volt öltözve, fiatalosan csillogó volt a szeme.

A nő maga nem láthatta, hogy milyen arcot öltött, de arca bizonyára előnyösen alkalmazkodott az ösztönéhez, mert az öreg tiszteletteljesen üdvözölte, bocsánatot kért késéseért, udvariasan nyilatkozott írói munkásságáról és hellyel kínálta meg. De eközben mindig *önözte* a költőt. Majd politikáról kezdett beszélni; egyenesen Fredensborgból*) jött! Hosszasan beszélt erről is, arról is, nyilván azért, hogy

*) Fredensborg-ban szokta tölteni az őszt a dán királyi család.

vejét, aki némán és figyelmesen ült a helyén, megfigyelhesse. Majd odafordult a feleségéhez, megkérdezte tőle, nem kínálhatja-e meg valamivel a vendéget, és végül azt a kérdést intézte a költőhöz, nincs-e valami kívánsága.

A költő tétovázás nélkül felállt, odalépett az öreghez és így szólt:

— Van egy kívánságom: hogy feleségemnek az apja *tegezz*en.

Az öregnek erre felragyogott a szeme és kitérte karjait. Az örök kételkedő most ugyanazt érezte, amit az anyóssal való találkozásakor: bekapcsolódott a láthatatlan családi kapcsolatba, őszintén meg volt hatva, úgy állt ott, mintha gyermekké vált volna.

— Jó fiú vagy, — mondta az öreg; — látom a szemedből.

És arcon csókolta a költőt.

— De most, — folytatta, — megkaptad Máriát, és azt hallom, tudod már, hogy mit kaptál. Érd be vele és ne gyere soha hozzám panaszkodni. Ha nem tudod megfegyvelmezni, le kell nyelned úgy, ahogy van. Teljesült az akaratod! Válgék egészségedre!

Azután kávéztak és beszélgettek, mint rokonok és régi jó ismerősök közt szokás.

Majd halászni akart az öreg. Átöltözött. Fehér kázmér nyáriruhában tért vissza, amely még jobban megfiatalította. A nadrágja mindenesetre az udvari egyenruhájának része volt valaha és látszott is még rajta itt-ott az aranystráfok nyoma. Ez azonban imponált a bohémnek. Majd szivarokkal is megkínálta az após, amiket királyfiaktól kapott.

Ez az államtanácsos az udvar vendége volt ebédre, most pedig halászni indult az anarchistával. Ezt furdalta a lelkiismeret, mert nemrégiben dicsérte az anarchistákat, mikor felrobbantottak egypár pénzszekrényt. Milyen komikus helyzet volt! De az öreg

maga is nagyon rokonszenvesen beszélt a modern mozgalmakról és a skandináv irodalomról általában; és vejenek szörnyű tevékenységét alaposan ismerte; a vőnek tehát nem volt miért restelkednie. Különösen helyeselte azonban veje állásfoglalását a nőkérdésben, még pedig ilyenformán:

— Megírtál mindent, amit én akartam megírni!

Bizonyára nem egészen komolyan mondta ezt, de mégis csak ezt mondta!

Majd megérkeztek a patakhoz.

— Halásztál már sügérrre? — kérdezte az öreg.

— Nem.

— Akkor jobb lesz, ha nekem segítesz.

A segítség abból állt, hogy a halat szitahálóba kellett dugni és a horgot újra meg kellett igazítani, úgy azonban, hogy a műlegyet meg ne rongálja. Minthogy mindenhez gyakorlat kell, a vő gyámoltalannak bizonyult és szidást kapott. De annyira beleélté már magát új helyzetébe, hogy egészen természetesnek találta; éppoly természetesnek, mint régebben, amikor a saját gyermekeivel halászott.

Mikor a nap lehanyatlott, a multság véget ért. A vőt most az a kitüntetés érte, hogy cipelhetette hazáig a halászóbotokat, a szitahálót és a halakat.

Az este vidáman telt el, és az öreg táviratot és utiköltséget küldött Londonba azzal a paranccsal, hogy jöjjön rögtön a fiatalasszony.

— A te kedvedért hívom ide, — mondta a vőnek.

Vagyis: az asszonyt eredetileg nem hitták meg, s őt magát úgy csalták ide, mint ahogy éneklőmadarakat szokás fogni.

— Elég jól megúsztam a dolgot! — mondta a költő anyósának, mikor jóéjt kívánt neki.

— A legnehezebbjén ugyan átestél már, de még nem vagy a végén.

— Talán verést kapunk majd mindketten?

Még nagyon is messze volt a végétől. Másnap reggel levelet kapott Londonból, amelyben felesége örökre búcsút mond neki (Lord Byron!), mert mikor választania kellett közte és szülei között, a szüleit választotta.

Minthogy választásról szó sem volt, a levél ostobaság volt, de bizonyára lappangott mögötte valami.

Egy második levél, amelyet anyjának írt, heveskedő hangon körülbelül ugyanezt mondta és szerencsekivánással végződött!

Az anya ezt így magyarázta:

— Féltekeny! Attól fél, hogy megszólod és támaszra lelsz itt vele szemben. Annyira uralomra vágyó, hogy még a saját szüleit sem tűri meg maga fölött. Ha te most összebarátkozol az apával meg az anyával, akkor ő a gyermek lesz, a gyermek a te számodra is!

Ez lehetséges volt, de nem volt egészen normális, mert az asszonynak örülnie kellett volna, hogy a költő meghódította a szüleit, vagyis lehetővé tette a kibékülést.

Az apa dühös lett és elkomolyodott. Ultimátumot küldött lányának táviratban és választ kért. Az ég-bolt beborult és a mosoly véget ért.

A költő, minthogy összecsapástól félt, táviratozott a feleségének:

„Kopenhágába utazom; ha nem jössz, elválok.“

De a választ meg kellett várnia, és ezért ott maradt.

Aznap éjjel nem aludt, mert a helyzet kétségbejuttatóan különös volt. Ha az asszony belemegy a válásba, hogy lehet majd a családi kapcsolatot, amely létrejött, a következő pillanatban megint felbontani? Mi ő voltakép, akit épp most fogadtak be rokonnak a családba és elhalmoztak a bizalmukkal? És mit szólnának a dologhoz az öregek? Ilyen hirtelen szakításnak bizonyára van valami oka!

Másnap reggel távirat érkezett a fiatalasszonytól Hollandiából. Minthogy azonban most immár mindennek a bolondját kellett járni, ez a távirat oly rosszul volt megfogalmazva, hogy jelenthette ezt is: Uton vagyok hozzátok; de jelenthette ezt is: Kopenhágába utazom, hogy találkozzam ott veled.

Ez a távirat igazi Eris-almája lett; az após, az anyós meg a vő három álló napig magyarázgatta mindenfélekép. De a fiatalasszony csak nem jött meg. Lesték a gőzfűtőket, kimentek az érkező vonatokhoz, visszatértek és magyarázni kezdték újra a táviratot. Nem volt nyugtuk immár, nem tudtak beszélgetni anélkül, hogy minduntalan félre ne kapták volna a fejüket és ne füleltek volna.

Másnapra kifogyott az apa türelme. Hozzájárult ehhez egy mellékes körülmény is, amely azonban az apa szempontjából fontos volt: a botrány! Az egész falu tudta, hogy a vő ott van, a felesége azonban „elveszett”, úgyhogy táviratokkal keresik. Az apa ennél fogva egész napra bezárkózott és kiméletlenül szóba hozta a gazdasági kérdést.

— Biztos a jövedelmed? — kérdezte.

— Amennyire egy költőé biztos lehet.

— Nos, akkor azt kell tenned, amit mások tesznek, és írnod kell az ujságokba.

— Egyik ujság sem akarja közölni a cikkeimet.

— Akkor írd úgy, hogy közöljék!

Ez több volt, mint amennyit egy kételkedő kvietista elviselhetett; de a költő elviselte és hallgatott, szilárdan föltéve magában, hogy inkább gitárt vesz a karjára és felcsap rossz utcai énekesnek, mintsem hogy eladja a lelkét.

Az öreg maga is regényíró és költő volt fiatalkorában, de később abba kellett hagynia az íróskodást, hogy gondoskodhassék a családjáról. Joga volt tehát így szólania: — Tedd azt, amit nekem kellett csinálni! — Másrészt viszont saját tapasztalatából tudta az öreg, milyen nehéz az efféle áldozat. Mindjárt meg is sajnálta hát a költőt és barátságosan bátorította.

De a következő pillanatban föléledt benne újra a jogos bizalmatlanság, és az áldozatnak az emléke, amelyet ő hozott valaha, elkésérítette: el kellett taposnia azt a boldogtalant, aki a lába alá került. És amikor látta, hogy a költő hallgat és mindent eltűr, gonosz szelleme bizonyára azt súgta neki, hogy ez az ember csak azért képes így szenvedni, mert azt reméli, hogy valamikor örökölni fog utána. És most aztán elkezdte emlegetni Lear királyt és hálátlan lányait, akik magára hagyták a hetvenéves öreget, a végét lesték, sőt elrabolták a becsületét is.

Igy telt el a nap, és mikor a vő visszavonult, újra lehivatták, hogy mégegyszer végigverjenek rajta.

Minthogy bele tudta képzelni magát mások helyébe és együtt tudott szenvedni velök, semmi kedve sem volt védekezni; inkább úgy látta saját-magát is, mint elcsapott öreget, akit megvetettek és faképnél hagytak a gyermekei.

— Igazad van! — mondta; — de én azért mégis ártatlannak érzem magamat.

Harmadnap este a londoni távirat elküldése után, beállított a vőhöz az anyós.

— Holnap korán reggel el kell utaznod; az uram nem akar látni többé!

— Rendben van, utazom!

— Máriát pedig, ha el találna jönni, nem fogadjuk.

— Láttál már embert oly helyzetben, amilyenben én vagyok?

— Nem, és az uram is elismeri ezt. Fáj neki, hogy ilyen érdemes embert ennyire megalázó helyzetben lát; szenved miattad, és nem akar szenvedni. Az én véleményemet ismered: nem az embereken, nem a körülményeken múlik a dolgod, hanem küzdesz másvalaki ellen, aki üldöz téged, üldöz, amíg úgy bele nem fáradsz, hogy nyugalmat kell keresned az egyetlen helyen, ahol nyugalmat találhatunk. Én mindig jóbarátod maradok, mégha el is válsz a lányomtól, és jókívánságokkal és imáimmal kísérem a sorsodat!

A költő, mikor egyedül maradt a szobájában, megkönnyebbült egy kicsit, hogy holnap véget ér

ez a nyomorúság, amelynél rosszabbat még sohasem élt át.

Hogy másvalamire gondoljon, a kezébe vett egy ujságot. A hivatalos udvari ujság volt.

A szeme végigfutott az első oldalon, le a tárcáig, ahol megragadta a figyelmét egy irodalmi tanulmány. És elkezdte olvasni, abban a hiszemben, hogy az öreg írta. Nagy olvasottság, nagyon is határozott ítéletek, megállapodott stílus: mindezt nyomban észrevette. Nagyon meglepte őt azonban az elleneséges indulat minden modernséggel szemben, beleértve a skandinávizmust is, míg a német irodalmat (amely akkor alig volt) különös nyomatékkal úgy tüntette fel a szerző, mint hangadót, amely a civilizált világban eljutott az emelkedés tetőpontjára. Németország vezet mindenben!

De mikor végigolvasta a tanulmányt, feleségének a jelét látta alatta!

A költő megígérte volt a feleségének, hogy sohasem olvassa el a cikkeit, és ezt az ígéretét meg is tartotta, hogy házaséletében elkerülje az irodalmi vitatkozásokat. Hogy az asszony más nézeteket hirdetett a cikkében, mint rendszerint beszélgetés közben, ennek csakis az lehetett az oka, hogy meg akart jelenni nyomtatásban.

Micsoda kétlaki életet kellett élnie ennek az asszonynak, hogy radikális körökben úgy szerepelhessen mint anarchista, az udvari ujságban pedig mint ó-konzervatív! A költő nem értette, miképp alakulhat át így az ember, és sokkal fáradtabb is volt, semhogy megpróbálja megérteni. Ez azonban megmagyarázta, mért nem értette meg az asszony, hogy a költőnek nincs munkája, amikor van bőven tolla és papirosa.

Ez a rutin, ez az életbölcseesség, ez az öreges stílus kopasz fejre és pápaszemre vallott, nem pedig

egy szép fiatal kacagó nőre, aki cukrászsüteményt
majszolva úgy tudott heverni a divánon, mint va-
lami odaliszk!

— Hogy az emberek ilyen bonyolultak lehet-
nek! — gondolta a költő. — Érdekes mindenesetre!
Legközelebb nem tévesztem majd szem elől!

És elaludt, ez után a tapasztalat után jelenté-
kenyen bölcsebbnek tartva magát.

Hét órakor felkelt, miután felébresztette egy ember, akinek az volt az utasítása, hogy vigye ki a vasútra a költő holmiját. Minthogy a vonat, mint az anyós mondta, csak nyolc előtt néhány perccel indul, a költőnek nem volt miért sietnie. Nyugodtan felöltözködött és lement a kertbe, ahol találkozott az anyósával.

Ott álltak és éppen arról beszélgettek, hogy milyen sors vár a költőre, mikor egyszerre csak megszólalt egy brutális mennydörgő hang az első emelet egyik ablakából.

Az öreg volt!

— Még nem utaztál el?

— Nem, a vonat csak háromnegyed nyolckor indul.

— Ki az a hülye, aki ezt mondta?

Minthogy az anyós mondta volt, a költő nem magyarázhatta meg, hogy ki volt az a h . . . e, aki félrevezette.

— Öltözz fel, eredj ki a pályaudvarra és tudd meg, mikor indul a legközelebbi vonat.

Mikor késlekedett, úgy csapott le rá egy rövid „No!”, mint az ostor az igavonó baromra.

Most immár világosan látta, mi a tennivalója; megszorította az anyós kezét és elindult!

Oly határozottan lépdelt, hogy lépésein észre lehetett venni mindenbizonytal, hogy nem az orosz-lán barlangjába viszik, hanem ki a barlangból, el innen messzire, nem visszafelé, mert nyomban hallatszott az öreg hangja, ezúttal azonban kedveskedőn, panaszosan:

— Axel!

A költő nyilalást érzett a szívében, de már benne volt a távozásban, és ment, ment, anélkül, hogy hátratekintett volna.

Kiment a pályaudvarra, megnézte látszólag a menetrendet, megkérdezte, mikor indul a legközelebbi vonat, anélkül, hogy hallotta volna a feleletet, megállapította a napról, merre van északkelet, és nekiindult a legközelebbi országútnak. Mindezt oly nyugodtan csinálta, mintha már régóta tisztában lett volna a tervével.

Csakhamar odakünn volt a szabad mezőn, de nem volt sem otthona, sem podgyásza, sem köpönye, csak egy bot volt a kezében.

Nem haragudott senkire a világon. Az öregnek igaza volt, és utolsó kiáltása most is ott csengett még a fülében, mintha arra kérte volna, hogy bocsássa meg neki a rossz kedvét. Azt érezte csak, hogy adósa ennek az embernek, akinek csak bánatot és szégyent okozott. De sajátmagát sem tartotta hibásnak, mert hiszen azt tette csak, amit kellett tennie, és másképp nem is cselekedhetett volna. Azonban szabad volt: szabadult a legrémesebb pokolból. Sütött a nap, zölden terült el körülötte a szabad mező, ott volt előtte az egész világ. Lerázta magáról a gyermekruhát, amelyet egy álló hétig viselt; férfinak érezte újra magát és ment, ment előre.

A terve az volt, hogy elgyalogol a legközelebbi állomásig, ott gőzhajóra száll, miután táviratozik a podgyászáért, és azután elutazik Kopenhágába.

— Voltakép komikus, — gondolta magában, — ha az öregekre nézve nem volna tragikus. Rosszul fest a dolog, de rosszabb dolgokból is kikecmeredtem már. Csavargó vagyok, rendben van, megszűnt hát minden igényem arra, hogy elismerjék a tekintélyemet és megbecsüljenek. Ez mindenesetre megnyugtató érzés. Nincs többé veszteni valóm. Hajahaj!

A legközelebbi faluba úgy vonult be, mintha vén katona lett volna. Bort és dohányt hozatott. Jókedvű lett és önkénytelenül elbeszélgetett a kocsmárossal. Azután továbbgyalogolt!

Hébe-korba elérzékenyedett; eszébe jutott a vad hajsza, amelyről az anyós beszélt; el kellett ismernie, hogy nincs rendjén a dolog, mert ilyen balszerencse még sohasem üldözte; és ha mások is észrevették, hát akkor kellett lenni valaminek a dologban. De nem törődött vele, mert szerencsétlen flótás volt gyermekkora óta.

De azért: ilyen helyzetbe juttatni valakit! Ó bizony még az ellenségével sem tudott volna elbánni ilyen pokolimód kegyetlenül!

Eljutott Odensébe, majd Korsörbe és elég gyorsan Kopenhágába.

Este volt. Hordárt küldött ahhoz a családhoz, amelynél lakni szokott a felesége. Hiszen, minthogy az Arreskov-tóhoz nem jött el, Kopenhágában kellett lennie. A névjegyre, amelyet elküldött, csak ennyit írt:

„Egy kissé különös kérdés: Hol a feleségem?”

Az, aki nem váraozott még sohasem másfél órát a gyalogjárón, nem tudja, milyen hosszú idő ez. De váraozását megrövidítette az a remény, hogy nyolcnapos hallgató kúra után Hamburgban, ötheti egyszerű börtön után Rügen szigetén, és egyheti poklok pokla után Fyen (Fünen) szigetén viszontlátja végre a feleségét.

Hat negyedóra múlva visszatért a követ egy másik névjegygel, amelyre ez volt ráírva:

„Ma reggel elutazott Fyen szigetére, hogy önnel találkozzék!”

Az áldóját!

— Most már unalmas a dolog, még ha cselszövesnek fogom is fel! — gondolta magában.

Ha regénymotivumnak használna fel az ember ilyesmit, az olvasó eldobná a könyvet és így szólna: — Ez már igazán sok a jóból! Bohózatnak viszont nem elég mulatságos!

Pedig: mégis így volt!

Majd rögtön ez jutott eszébe:

— Szegény boldogtalan feleségem belerohan egyenesen az oroszlánbarlangba! Most már igazán verést fog kapni!

Az apa haragja ugyanis határtalan volt immár, s az anyós az utolsó nap ezt mondta:

— Ha most jön Mária, az apja megveri!

Távíratozott hát az öregasszonynak, újját egyengette felesége megérkezésének és arra kérte őket, hogy kiméeljék az asszonyt.

Felesége csak négy nap mulva érkezhett vissza. A költő, hogy ne maradjon Kopenhágában, ahol hamarosan belekerült volna nászutazása az újságokba, a városon kívül telepedett meg egy faluban, ahol egy kávéházi barátja lakott családotul.

A kocsmában ugyanolyan moslékkal traktálták, mint Rügen szigetén. Két nap mulva úgy megfogyatkozott az ereje, mintha tifusza lett volna. Az ember rágja az ételt, amíg állkapcsai bele nem fáradnak; éhesen ül asztalhoz s fáradtan és éhesen áll fel újra az asztal mellől.

Barátja nagyon megváltozott. Csalódások következtében búskomorrá vált, s most látszólagos elégtételt talált abban, hogy az elismert író ilyen siralmas helyzetben láthatja. Részvéte a legmelegebb, de egyben a legsértőbb módon nyilatkozott meg. És amikor Axel el akarta beszélni neki nászútja kalandjait, hallgatója úgy rámeresztette a szemét, hogy a költő gyorsan befejezte az elbeszélését, mert attól félt, hogy barátja hazugnak találja őt bélyegezni.

A falu mocsaras volt és ősrégi fák árnyékolták. Az embere szomorú lett benne, anélkül, hogy tudta volna miért.

Ha végigment a költő a falu valamelyik utcáján,

esodálkozva látta, hogy az ablakokban emberek állnak, akik lopva zavaros vad pillantásokat vetnek az idegenre és rögtön rá riadtan elbújnak a függönyök mögé. Ez nyugtalanította. Önkénytelenül arra gondolt, vajjon nem terjedt-e el róla az az álhír, hogy megbolondult?

Barátja, mikor megkérdezte, így felelt:

— Hát nem tudod, hol vagy?

A kérdés meglehetősen furcsán hangzott és ezt is jelenthette: — Annyira megzavarodtál, hogy elvesztetted az öntudatodat?

— ** faluban vagyok! — válaszolt a költő, hogy el ne árulja gyanúját.

— És nem tudod, mi ez a ** falu?

— Nem!

— Egyetlen nagy menedékház. A lakói abból élnek, hogy bolondokat ápolnak a házukban.

És nevetett hozzá.

Axel nem kérdezősködött tovább; de sajátmagától ezt kérdezte: ide csaltak, törbe csaltak, hogy megfigyeljenek? És volt oka erre a gyanúra, mert megesett már vele ilyesmi egyszer az életében.

Most aztán egész léte egyetlen nagy erőfeszítésben merült ki, hogy a gondolkodásmódja oly hétköznapias, a viselkedése oly polgárius legyen, hogy semmi „szokatlant“ észre ne vegyenek rajta. Nem mert egyetlen eredeti gondolatot sem kimondani, egyetlen paradoxont sem megköszönni; és valahányszor már-már azon a ponton volt, hogy elmondjon egyet-mást a nászútjáról, mindig nagyot csípett a térdén, hogy figyelmeztesse sajátmagát.

Állandó rettegése attól, hogy megfigyelik, annyira erőt vett rajta, hogy mindenütt leskelődő szemeket látott és fogós kérdéseket vélt hallani. S mint-hogy nagyon szenzitív természet volt, azt hitte, hogy

az egész falu az örültek beteg fluidumát sugározza ki magából; szorongás fogta el és attól félt, hogy megbolondul. De elutazni mégsem akart, egyrészt mert attól tartott, hogy a pályaudvaron elfogják, másrészt mert ebben a faluban adott találkát a feleségének.

Arreskovból ugyanis levelet kapott, amelyben az anyós értesítette róla, hogy milyen nyugtalanságot és gondot okozott az eltűnésével. Az após, aki tisztában volt vele, hogy ő maga mit tett volna szerencsétlen veje helyében, nyomban öngyilkosságra gondolt és hangosan zokogott. Keresték őt a tó partján és az erdőben . . .

A költő itt abbahagyta az olvasást és lelkifurdalást érzett. A derék öreg zokogott! Milyen szörnyű lehetett a sorsa, ha mások így látták.

Mária megérkezett immár az Arreskov-tó mellé, és nemsokára viszontlátják egymást, csak viselkedjék nyugodtan, mert Mária szereti őt.

Ez fénypont volt, és erőt adott neki ennek a pokolnak az elviselésére, amelyben minden ember sandán nézett a többire és azt figyelte: a másik eszén van-e.

De az utolsó két nap új gyötrelmekkel látogatta meg. Arról volt szó, hogy kávéházi svéd ismerőse eljön ebédre, és Axel örvendve sietett a vonat elé, hogy fogadja legjobb barátját. Ez értette meg őt legjobban, ez követett el mindent, noha ő maga is szegény volt, hogy barátja számára megszerezze gazdag emberektől azt a támogatást, amelyhez ő maga nem tudott hozzájutni.

Most pedig egy idegennel találkozik Axel, aki hideg szemmel néz rá és úgy kezeli őt mint idegent. Nyoma sincs a viszontlátás mosolyának, egy szóval sem kérdezősködik hogyléte után, és mindenekelőtt egy szóval sem érinti a multat.

Ebéd után félrevonta Axel a házigazdát és megkérdezte:

— Haragszik rám a svéd?

— Haragszik? Nem! De hát tudod, most, amikor nőül vette Laist . . .

— Nőül vette?

— Nőül! . . . nem akarja, hogy emlékeztessék rá, hogy Lais a barátnőd volt!

— Ezt megértem, de igazán nem tehetek róla, hogy Laisnak a barátja voltam, amikor sejtelve sem volt még neki arról, hogy a svéd a világon van!

— Nem, nem tehetsz; de hát fecsegtél róla . . .

— Csak ugyanazt, amit mindenki más is fecsegett, minthogy nem volt titok, s minthogy Lais úgy hencegett a hódításaival, hogy szükségkép a világ szájára kellett kerülniök.

— Igen, igen, de hát most mégis ez a helyzet . . .

A svéd ott maradt, s ennél fogva a norvégnek egyedül kellett maradnia.

Hogy eltöltse valamivel az idejét, felhasználta a vidék flóráját arra, hogy tanulmányozza a növények biológiáját. Evégből magával vitt bolyongásaira egy morfiumfecskekendőt, hogy kipróbálja, milyen érzékenyek a növények ezzel az idegméreggel szemben. Azt akarta ebből következtetni, hogy a növényeknek szenzitív idegrendszerük van.

Egyszer délután egy pohár bor mellett egy kerti vendéglőben üldögélt a falu szélén. Asztala fölé lehajlottak egy almafának az ágai, tele apró piros gyümölcessel. Ez megfelelt a céljának. Felállt hát a székre, beleszúrta a morfiumfecskekendőt az egyik kocsányba és megnyomta; de túlságos erősen, úgy, hogy az alma lepottyant!

Ebben a pillanatban ordítást és hallózást hallott az erdős magaslaton, s látta, hogy egy dühöngő férfi rohan feléje fölemelt bottal, asszony és gyerek kíséretében.

— Végre megcsiptem . . .

Öt? Bizonyosan egy almatolvajt kerestek!

Segítségül hívta egész buddhizmusát, leszállt a székről és leült rá, készen arra, hogy zsandárok ke-

zére kerül, mert tetten érték. Hiszen a viselkedését lehetetlen volt megmagyarázni, mert nincs olyan hatóság a világon, amely elfogadná mentségül azt a fura magyarázatot, hogy morfiúmot akart egy almafába befecskendezni.

A dühös férfinak azonban szüksége volt egy percre, hogy végigfusson egy sövény mentén és bejusson a kertbe.

A norvég úgy ült a helyén, mint a halálra ítélt, és várta, hogy előlegül végigvágják rajta a bottal. Szilárdan föltette magában, hogy harcoshoz méltóan hal meg, s éppen ezért nem is igyekezett hiábavaló magyarázatokkal előhozakodni, hanem csak ezt gondolta:

— Ennél pokolibb dolog nem esett még meg velem egész szörnyűséges életemben.

Hatvan másodperc hosszú, de mégis eltelik!

Vajjon ápolat külseje és drága ruhája volt-e vagy a bor és a legjobb fajta cigaretta vagy valami egészen más, ami puhítóan hatott, elég az hozzá: a dühös férfi, akinek bizonyára sohase volt még ilyen finom vendége, leemelte a kalapját és csak azt kérdezte a költőtől: parancsolt-e már?

Mikor a költő udvariasan válaszolt, látta, hogy a vendéglős rámeresztli a szemét a morfiúmfecskendőre, a poros skatulyára és a vizespohárra.

A költő, a világfi könnyed hangján, nyomban elkezdte kimagyarázni a helyzet kellemetlenségét:

— Botanikus vagyok és éppen egy kísérletet akartam végezni, amikor fölöttébb gyanús helyzetben meglepett . . .

— Kérem, doktor úr, tessék csak bátran, úgy, mintha otthon volna! Ne zavartassa magát!

És miután néhány szót szolt még az időről, bement a vendéglős a házba és dörögve odaszólt valamit a pincérnőnek. A vendég azt hitte, hogy meg-

értette, és éppen ezért igyekezett is mielőbb odébb állni, bár nem árulta el, hogy siet.

— Azt hitte, hogy a bolondok közül való vagyok. Ennek köszönhetem, hogy megmenekültem. De ide sem tehetem be többé a lábamat.

A hatvan másodpercnyi megaláztatást és a föl-emelt botot még órákhosszat érezte.

— Ez nem balszerencse, ez másvalami!

Ez volt most is, úgy mint rendszerint, az ultimátuma!

Másnap reggel sétája közben az erdőben elgondolkozott saját sorsán.

— Mért nem lőtted agyon magadat? Feleljen erre az, aki tud! Mert végül minden nehézség megoldódott, és a tapasztalás azt bizonyította, hogy végül minden jóra fordul.

Az volt ez, amit reménynek szokás nevezni. És ezzel úgy mozgott az ember, mint a horgonykötélen vontatott hajó: csavarintott egyet a kötélvonógépen és előbbre jutott egy fél rőffel. Mások azt állították, hogy a kíváncsiság élteti az embert. Látni akarjuk a folytatást, egészen úgy, mint mikor regényt olvasunk vagy darabot nézünk.

Az életnek nem akadt céljára. A vallás ugyan azt mondta, hogy idelent meg kell javulnunk; ő azonban csak azt látta, hogy folyton oly helyzetekbe sodródunk bele, amelyekből romlottabban kerülünk ki. Egykissé mindenesetre türelmesebbekké válunk felebarátainkkal szemben, de ez a türelmesség erkölcsi petyhüdséghez hasonlított. Ha az ember annyira jutott, hogy elnézően mosolyog mások botlásain, akkor ő maga sincs már messze az elbotlástól.

Mikor gyakran volt szó a szeretetről és arról,

hogy szeretnie kellene az embereket, végül így fogalmazta meg az álláspontját:

— Az embereket sem nem szeretem, sem nem gyűlölöm; együtt cipelőzködöm velök, úgy, mint ők énvelem.

De hogy a bánat sohasem verhette le egészen a lábáról, ennek az volt az oka, hogy valami homályos vélemény élt benne arról, hogy az élet nem teljes valóság, hanem félig-meddig álombeli állapot; és hogy cselekedeteinket, még a legnyomorultabbakat is, valami rajtunk kívül álló erős szuggesztív hatalomnak a befolyása alatt hajtjuk végre. Ennélfogva némikép felelőtlennek érezte magát; nem tagadta ugyan a saját rosszságát, de tudta azt is, hogy nagyratörő szellem él benne, amely szenved a miatt a megaláztatás miatt, hogy testi, emberi alakot kellett öltenie. Érzékeny lelkiismerete ezé a belső személyisége volt, amely néha-néha előtérbe tudott nyomulni, érzelmessé tudott válni, és tudott zokogni is vagy a saját vagy a külső ember szánalmasságán; bajos volt eldönteni, hogy melyikén a kettő közül! Majd meg mosolygott a másik az előbbinek botorságán, és a költő inkább köszönhette megmentését ennek az isteni könnyelműségnek — mert így nevezte — mint a nyomorban való szomorú vájkálásnak.

Mikor bolyongásából hazaérkezett, zárva találta ajtaját. Megsejtve a valót, kopogott és megmondta a nevét. Az ajtó kinyílt, és nyakába ugrott ifjú vad felesége. A költő egészen természetesnek és egyszerűnek találta ezt, mintha csak két perccel előbb váltak volna el. Az övé volt megint az asszony, és vidámabb, fiatalabb, szebb volt, mint amikor elszakadt tőle. Szó sem volt szemrehányásról, kérdezősködésről, magyarázkodásról. Az asszony csak ennyit mondott:

— Sok pénzed van-e vagy kevés?

— Mért kérdezed?

— Mert énnekem sok van és ünnepi ebédet akarok enni Kopenhágában.

Ebben egyetértettek; és ez volt a viszontlátás. És mért is ne? A két hónapi gyötrődés el volt felejtve, úgy kiirtódott, mintha nem is lett volna soha valóság; a válás gyalázata, amelyről talán már pletykáltak is az emberek, elpárolgott.

— Ha megkérdeznék tőlem, min vesztünk össze, — szolt a költő, — képtelen volnék visszaemlékezni rá.

— Én is, én is! De éppen ezért ne is váljunk el egymástól soha, soha többé. Egy félnapra sem, mert különben rögtön felfordul minden fenekestül!

— Ez a szín-igazság, — gondolta a költő és... az asszony is! Felbukkant ugyan előttük az emléke hol Dovertnek, hol Londonnak, amikor egy percre sem váltak el egymástól és éppen ezért fordult föl minden fenekestül. De hát ennyire szigorúan egyikük sem vette a dolgot.

— És a derék öreg úr?

— Az ám! Annyira megkedvelt téged, hogy féltékeny lettem.

— Észrevettem! Nos, hogy fogadott?

— Hát tudod, erről nem akarok beszélni! De miattad történt, így hát megbocsátottam neki!

És mosolyogni tudott még *ezen* is! Mosolygott különben minden egyében is.

— Ma tehát mulatunk, holnap pedig kezdjük a munkát!

VI

OSZK

Az ősz meghozta, amit a tavasz ígért, de nem váltott be. Szép panzióban laktak, igaz, hogy jómagasan, de kilátással végig a tavakra. Mindegyikük érintkezett felületesen régebbi barátaival; nem mindig voltak tehát négyszem között. Sütött a nap, pénz állt a házhoz, könnyű volt az élet.

Két hónap telt el így, két felejthetetlen hónap, egyetlen felhőske nélkül. Határtalan volt a bizalom, nyoma sem volt a féltékenységnek. A költő meg is mondta a nőnek egy ízben, mikor ez, tisztára pajkosságból, fel akarta ébreszteni benne a féltékenységet:

— Ne játsszál az örülettel! És légy meggyőződve róla, hogy ezzel a játékkal csak az utálatomat ébreszted fel és egyidejűleg a gyűlöletemet is, ha rólad való képzeteimbe belekevered egy más férfinak a képét is.

Az asszony azonban féltékeny volt, féltékeny a költőnek még a férfi-barátaira is; és Ilmarinent kidobta a házból. A panzió asztalánál hölgyek is voltak, és valahányszor a költő megszólította valamelyiket, az asszony oly rosszul lett, hogy kénytelen volt felállni az asztaltól.

A költő hűségéhez nem fért kétség, de a nő uralomvágya oly határtalan volt, hogy azt sem tudta elviselni, ha a férfi mással is, akár férfival, akár nővel, közölte a gondolatait.

Mikor elintézett a költő helyett egypár ügyet a kiadókkal, nem tartotta szem előtt meghatalmazása kereteit, hanem úgy lépett fel, mint a költő gyámja, ahelyett, hogy segítőtársa maradt volna.

— Ne feledkezzél meg arról, amit mondtam neked: ha visszaélsz a hatalommal, amelyet rád ruháztam, akkor megbuktatlak, mint a zsarnokot.

A költő nem kételkedett a nő jóakaratóban; de a nőnek oly csekély volt a belátása és emellett oly nagyra volt a képességeivel, hogy kellemetlenségeket, sőt pénzvesztéseket is okozott a költőnek. És amikor a költő visszavonta tőle a mandátumot, a nő úgy tett, mint a rossz gyerek: össze-vissza kevert mindent és aztán eldobta, mint értéktelent.

Elő volt tehát készítve, aminek el kellett következnie.

Egyszer vasárnap reggel összeszólalkoztak, de ezúttal fontos kérdéseken. A költő végül is bezárta az ajtót, amely szobájából a nő szobájába nyílt. Azután elment hazulról. Mikor megint hazatért, egypár sor írás várta, amelyben az asszony közölte vele, hogy kirándult egy ismerős családhoz és csak este jön haza. Hogy éreztesse feleségével, mit jelent egyedül lenni, megbeszélte egypár barátjával, hogy este találkoznak.

Beesteledett. A költő elment hazulról; de tíz óra tájban úgy érezte, hogy kegyetlenség volna, ha tovább is elmaradna, és hazament.

Mikor ki akarta nyitni az ajtaját, belülről zárva találta.

— Ohó, — gondolta, — ilyen ravaszul akar rá-

kényszeríteni arra, hogy meghallgassam szobájában a kukli-prédikációt.

Csöngetett a szobalánynak.

— Itthon van a feleségem?

— Nincs itthon. Kilenc órakor megérkezett, de aztán megint elment, hogy fölkeresse a nagyságos urat.

— Rendben van! Nyissa ki feleségem szobájának az ajtaját.

Az ajtót kinyitották; de a költő szobájába nyíló ajtó zárva volt, hiszen aznap reggel ő maga zárta be.

A költő határozott: bezárta a folyosóra nyíló ajtót és elfoglalta feleségének a szobáját.

Kisvártatva kopog a fiatalasszony. A költő kiszól a zárt ajtón:

— Bemehetsz az én szobámba; remélem, ki tudod nyitni!

Minthogy a nő sem tudja kinyitni, a legfurcsább gondolatok rohanják meg. Hevességében azt hiszi, hogy férje valami nőszeméllyel zárkózott be; ezt a szégyent természetesen nem hajlandó elviselni, hanem rendőrökért küld, azzal az ürüggyel, hogy tolvaj járt a szobában, sőt talán még benne is van.

A rendőrök megérkeznek. A költő felöltözik és beereszti őket. A rendőrök feltörik az ajtót a két szoba között. Kinyitják egyidejűleg a folyosóra nyíló ajtót is.

Egy cseléd azt hiszi, hogy lépteket hallott a szobában. A nyitott ablak előtt szék van, de úgy elhelyezve, mintha valaki felállt volna rá, hogy az ablakon át kijusson a tetőre.

Vagy a tolvaj (vagy valami nő) kimenekült tehát a tetőre.

A rendőrök lámpákkal, gyertyákkal kimennek a tetőre; a panzió férfitendégek a nyomukban. Az egyik kéményen árnyék mozog.

— Ott van! — kiáltja valaki.

A rendőrök kijelentik, hogy nem tudnának felmászni a meredek palatetőn, és azt tanácsolják, hogy fel kell riasztani a tűzoltókat.

— De ez ötven koronába kerül.

Az asszony aláír egy meghatalmazást, de a költő összetépi.

Ekközben csödület támadt az utcán; a szomszédos háztetők is megtelnek kíváncsiakkal.

Kiáltás hallatszik:

— Itt van!

Megragadtak egy mesterlegényt, aki azzal a jó szándékkal csatlakozott az ostromlókhoz, hogy segít a tolvajt kézrekeríteni.

Az egyik szolgáló emlékszik rá, hogy délután érkezett egy utas, aki most az egyik szomszédos padlás-szobában alszik, amelyből könnyen átmászhatott a szobába.

A rendőrök behatolnak az utas szobájába, átvizsgálják az írásait, de semmit sem találnak.

Kikutatják a padlásszobákat, de eredménytelenül.

Éjfél tájban elmennek végül a rendőrök.

A fiatalasszony most magyarázkodásba akart kezdeni, a költő azonban belefáradt már az egész bolondságba és semmit sem tudott megmagyarázni. Ezért és minthogy most már semmi egyebet nem lehetett csinálni, bevezette az asszonyt a szobájába, azután bezárta a két szoba közti ajtót most immár másodszor ezen a napon!

Ez az ördögi kaland sohasem tisztázódott. A költő nem hitt a tolvajban, mert a szobákból semmi sem hiányzott. Azt hitte, hogy a fiatalasszony, aki sok szindarabot látott, beledugott valamit a zárba, szakasztott úgy, mint az „Ősz hajsza” című darab-

ban, és erre aztán az ördögök továbbjátszották a komédiát.

Hogy az asszony mit hitt — annak a megállapításához egy csöpp kedve sem volt, mert hiszen ha ezzel megpróbálkozik, úgyis kénytelen hazugságoknak a hálójába bonyolodott volna bele. Éppen ezért fátyolt borított az egész esetre. Másnap reggel megint jóbarátok voltak már, de nem egészen olyan jók, mint eddigelé.

Hogy házastársak között mikép támadhat meghasonlás, ezt bizony még senkinek sem sikerült megmagyarázni. Szeretik egymást, csak együtt érzik jól magukat, nincsenek eltérő nézeteik, szenvednek, ha távol vannak egymástól, és teljesen egybeolvadt önzésük azt parancsolja nekik, hogy éljenek békében, mert az egyenetlenség nagyon meggyötri őket. És mégis: felbukkan egy kis felhőcske, nem tudják, honnan, minden érdem átalakul hibává, a szépség csúffá lesz, és a házasfelek szembekerülnek egymással, mint a sziszegő kigyók; messzire, nagyon messzire kívánják egymást, ámbár tudják: ha csak egy pillanatra is elszakadnak egymástól, megkezdődik a sóvárgás szenvedése, amely nagyobb az élet legnagyobb szenvedéseinél is.

Kudarcot vall itt a fiziológia és a pszichológia egyaránt, és körülbelül *Svedenborg* az egyetlen, aki a „*Házastársi szerelem*“-ben megközelítette a kérdés megoldását, de eleve belátta azt is, hogy a megoldáshoz magasabb fokú egyenetlekre van szükség, amelyek a nagy tömeg számára ismeretlenek maradnak.

Éppen ezért oly házasfelek, akik szeretik egy-

mást, folyton fölvehetik azt a kérdést, miért gyűlölik egymást; vagyis, miért futnak egymástól, holott voltaképpen keresik egymást. Oly házaselek, akiknek megvan az elemi tájékozottságuk Ganot fizikájában, hivatkozhatnak ugyan hasonlóképpen a megvillamozott bodzabélgolyócskákra, ettől azonban nem lesznek sem okosabbak, sem boldogabbak.

A szerelemben megvan az örületnek minden szimptomája: hallucinációk vagyis szépségnek látása ott, ahol nincs; minden addiginál mélységesebb melankóliának váltakozása ujjongó vidámsággal, átmenetek nélkül; teljességgel oktalan gyűlölködés; egymás nézeteinek eltorzítása (úgynevezett félreértések); üldözési mánia: az egyik azt hiszi, hogy a másik leskelődik utána, tört vet neki, üldözi őt; sőt egymás életére is törnek, különösen méreggel.

Mind ennek megvannak a maga mélyebb okai, és a kérdés az, vajjon az együttélés következtében az egyiknek bűnös gondolatait, mikor még meg sem érelődtek, nem érti-e meg egészen világosan a másik, és nem fogja-e fel őket úgy, mintha már tudatosakká is váltak volna, még pedig azzal a határozott szándékkal, hogy tettere váltódjanak? Már most: az embert semmisen bántja annyira, mint az, hogy mások olvasnak a legbelsejében; és ezt csak házaselek tehetik meg. Nem képesek sötét belsejüket elrejtteni; előre kitalálják egymás szándékait; ennél fogva könnyen támad az a képzetük, hogy kölcsönösen leskelődnek egymásra, és valóban meg is teszik ezt. Ezért félnek legjobban egymásnak a tekintetétől; ezért védtelenek egymással szemben. Ott áll mindegyikük mellett a bíró, aki csirájában elítéli már a sarjadzó gonosz kivánságot is; már pedig a polgári törvény előtt senkisé is felelős a gondolataiért.

Itt tehát oly kapcsolatba jutott bele az ember,

amely egy fokkal magasabbrendű a közönséges életnél, szigorúbb követelményeket állít föl, mélyebb igényeket támaszt, sőt finomabban kifejlődött szellemi képességekkel dolgozik. A keresztény egyház éppen ezért szentséggé is tette a házasságot, és tisztítótűznek tekintette, nem pedig gyönyörtanyának. És ilyen irányú Svedenborg magyarázata is.

A házastársak egyetértenek, de nem szabad egyetérteniök, hanem büntetésül érezniök kell a töviseket is, mikor rózsákat akarnak tépni. És ez a mondás: *Omnia vincit amor**) — azt jelenti, hogy a szerelem hatalma oly határtalan, hogy veszedelmessé válna a világrendre, ha szabadon uralkodhatna. Boldognak lenni bűn; ennél fogva a boldogságért büntetés jár.

Könnyelmű barátaink alighanem sejtették ezt, mert valahányszor összevesztek, mindig ki is békültek minden magyarázkodás és minden ok nélkül, mintha nem őket terhelte volna a felelősség az összeveszésért, hanem másvalakit, egy ismeretlent, aki az egész zenebonát okozta.

Ezúttal is így történt. De a béke nem tartott sokáig. Néhány nap múlva ugyanis megállapítottak egy kétségbevonhatatlan tényt, amit rendes házasságokban mint befejezett dolgot vegyes érzelmekkel szokás fogadni, itt azonban határozott bosszúsággal fogadtak. Az asszony egészen odalett:

— Most tönkre tetted a pályámat; most dajkává fogok lezúlleni, és hogy fogunk megélni?

Személyes ellenszenv ébredt az asszonyban a férfi iránt, amely gyűlöletté fajult el. A független nő volt ez, aki dühöng a természet állítólagos igazságtalansága miatt, amely az asszonynak osztott ki részül minden kellemetlenséget. És eközben meg-

*) A szerelem mindent legyőz.

A fordító.

feledkezik arról, hogy a fájdalomnak erre a rövid idejére a legnagyobb és leghosszabb öröm következik, amelyet a férfi sohasem fog megismerni.

A költő természetesen hiába hozakodott elő ész-okokkal, s minthogy a mosoly véget ért, a helyzet komolyra fordult. A jelenetek tragikus színt öltöttek. És éppen most fogták pörbe a költőt legutóbb megjelent könyve miatt is, amelyet egyidejűleg el is koboztak.*)

Elmúlt az ősz, és érezhető volt, hogy a nap tovatűnt; szűk lett a vidám padlás-szoba, amely soha nem takarított betegszobává alakult át.

Az asszony gyűlölete pedig egyre nőtt. Nem járhatott társaságba, sem színházba, sőt úgyszólván az utcára sem. Legjobban az ingerelte, hogy az orvos, akit azért hivatott el, hogy életveszélyes betegséget állapítson meg, csak mosolygott, kijelentette, hogy minden úgy van, ahogy lennie kell, és szódavízet rendelt.

A költő, akinek megértő barátnő helyett gonosz, elkényeztetett, esztelen gyermek volt a társa, kiváncskozott ebből a nyomorúságból. Minden társalgás megszűnt, a házastársak csak írásban érintkeztek egymással.

De van a gonoszságnak oly fajtája, amelyet aljasságnak vagy becstelenségnek mondunk, s amelyet nehéz meghatározni, de könnyű felismerni. Az ősi gonoszság ez az emberben: a pozitív ártani-vágyás minden ok nélkül, s a bosszú vagy megtor-

*) *Strindberg* első házasságának történetéről, a *Vallo-mások*-ról, van szó, amelyet *Strindberg* francia nyelven írt meg, s amelynek 1893-ban megjelent Berlinben egy megcsonkított szövegű és brutális stílusú névtelen fordítása. A porosz államügyészség elkoboztatta a könyvet és pörbe fogta érte *Strindberg*et. A pör fölmentéssel végződött.

A fordító.

lás minden jogosultsága nélkül. Ez a fajta gonoszság alig bocsátható meg.

A költő egyik nap egy kis cédulát kapott, amelyre rá volt írva valami; ennek az volt a hatása, hogy többé nem lépett be az asszony szobájába.

Az asszony erre ultimátumot küldött neki: az a szándéka, hogy másnap elutazik a rokonaihoz.

— Szerencsés utat! — válaszolta a költő.

Másnap reggel, mikor még sötét volt, egy fehér alak állt a költő ágya mellett: bocsánatért esengve a költő felé nyujtotta karjait. A költő nem mozdult, hanem ott hagyta állni az alakot. Az alak összeesett és a költő ott hagyta a földön, mint a ledöntött szobrot.

Honnan merítette a puha férfi, aki mindig kész volt a bocsánatra, ezt a szilárdságot, ezt az embertelen keménységet: ezt nem értette meg; de azt hitte, hogy kívülről jön, mint valami kötelesség vagy mint valami tűzpróba, amelyet végig kellett szenvednie.

Ujra elaludt. Fölébredt és felöltözött. Kilépett az üres szobába. Egyszerre megérezte a légüres teret. Vége volt mindennek visszavonhatatlanul! Vége, vége!

Mintha nyitott erekből csurgott volna a vére; az élet távozóban volt belőle, lassan, de biztosan. És aztán jött a lelkifurdalás azért, mert nem bocsátott meg az asszonynak!

Heves rázkódtatásra volt szüksége, hogy én-je újból fölülkerekedjék; és elhatározta, hogy kiüríti azt a poharat, amelynél keserűbbet el sem képzelhetett. Elutazott hazájába, ahonnan számúzve volt.

Mikor Krisztiánia felé vitte őt a gőzhajó, megírta utolsó levelét a kapitánynak, fölment a fedélzetre a revolverrel és azt gondolta, hogy a Kattogatban lesz a sírja.

Mért nem hajtotta végre a cselekedetet? Feleljen erre az, aki tud!

Végül is egy kis városnak a szállodájába került. De mért volt szükség arra, hogy ez a város éppen az legyen, ahol Lais rokonai és barátai laktak és a hangadók voltak azokban a körökben, amelyekkel neki érintkeznie kellett? Ezt csak a sors különös hitványságának tekinthette, mert hiszen őmaga erről igazán nem tehetett.

Ugy ült ott az idegen ellenséges környezetben, mintha hangyabolyban ült volna; és három napig egyre ezt kérdezte sajátmagától:

— Mi dolgom itt?

És ezt felelte rá:

— Itt, vagy másegyebütt mi dolgod van neked általában?

És ott maradt.

Három napig egyre ezt kérdezte sajátmagától:

— Mi dolgod van teneked az életben?

Ezt kérdezte:

— Hol, honnan, hová?

Válasz gyanánt ott volt az asztalon a revolver. Hamburg, London, Rügen a számkivetésnek ezzel a helyével szemben megannyi ragyogó emlékké kezdett válni előtte. Oly rémes volt ez a hely, hogy a költő csodálkozott, hogy a végzet mindig új kínzó-kamarákat tud találni, amelyeknek nőttön-nőtt a rettenetessége. Hotelszobája igazi öngyilkos-szoba volt, vagyis csupa barátság-talanság, kellemetlenség, kényelmetlenség. Rabja lett újra rendes régi képzelődésének: ebből a szobából nem szabadulok elevenen. Itt kell befejeznem napjaimat.

Arra képtelen volt már, hogy remélni tudjon. Lefelé vitt az útja az üres semmibe, amely már-már bezárult körülötte, mint a végső nagy sötétség.

Negyednap levelet kapott a sógornőjétől, amelyben közölte vele, hogy a felesége jól érzi magát. Egyidejűleg azt javasolta a költőnek, hogy töltsen a telet feleségével együtt egy kis városban Alster szigetén, hogy a rokonok hébe-korba meglátogathassák az asszonyt, akinek az adott körülmények között tanácsra és segítségre van szüksége, stb.

Tehát nem volt vége! És hiába állta ki a haldoklásnak ezeket a kínjait; fölösleges volt ennyire megkínlódnia, hogy hozzászokják felesége nélkülözéséhez. Nem volt vége! És a költő újra élni kezdte az életet!

Annak bizonyosságául, hogy mennyire el volt intézve, említsük meg, hogy az ujságok éppen akkoriban a halála hírét közölték. Válaszolt erre a hírre, még pedig akasztófahumoros stílusban.

De még három napig gyötrődött azzal, hogy ide-oda kellett futkosnia, amíg az utiköltséget felhajszolhatta.

Mikor a vonat megállt végül a kis állomáson, először is felesége sápadt arcát látta meg. A szenvedés mindenesetre megviselte egykissé ezt az arcot, de egyébként az a megdicsőítő fény ragyogta körül, amely az anyaságból árad. És amikor fölfedezte szeme a költőt, napsugár özönlött el vonásain.

— Szeret! — gondolta a költő.

És élet pezsdült meg újra benne, a szó betűszerinti értelmében, nem csak képletesen.

— Jól érzed magad? — kérdezte csaknem félénken.

— Igen, most jól érzem magamat! — suttogta az asszony és belefúrta orrát, mint valami gyermek, a költő köpönyegének nagy gallérjába, majd pedig megcsókolta a gallér szegélyét.

— Mit csinálsz? Mit csinálsz?

És az asszony a költő köpönyege alá dugta a fejét, hogy leplezze meghiúsultságát, amelyért mindig szégyenkezett.

Két szobát béreltek, két meglehetősen szegényeset; az egyik szoba sötét volt, a jobbik pedig barátságatlan és egy gyárra nézett. Az asszony maga dolgozott a konyhában, beletörődve sorsába, mert felébredtek benne az anyai érzések, bárha még nem is virágzottak ki. A költő szenvedett, mikor látta, hogy az asszony egész nap ott sűrög-forog a konyhában a tűzhely és a mosogatóasztal körül, és nem egyszer a büntudat érzése nehezedett rá.

Mikor segíteni akart az asszonynak ide-oda cipelni valami nehéz dolgot, az asszony vonakodott elfogadni a segítségét, mert nagyon vigyázott rá, hogy ne lássák a férjét női munkával foglalkozni. Apró szivességeket sem fogadott el tőle.

Elült a vihar; csendes nyugalomban éltek; egyik nap a másik után telt, és valamennyi egyforma volt. Kettesben éltek; nem volt sem társaságuk, sem szórakozásuk.

De fenyegetni kezdte őket a szegénység. A pör elriasztotta a kiadókat és a színházakat. És a legnagyobb baj az volt, hogy a költő nem tudott írni!

És amit meg tudott volna írni, azt nem akarta megírni, mert a tárgy belenyult egy családnak az

életébe, amelynek hálaival tartozott. De most, amikor netmsokára két családról kellett gondoskodnia, remegett a jövőtől, a jövő megszorodott kötelességeitől, mert egyre növekvő idegenkedése attól, hogy költői hivatásának éljen, végül undorra fokozódott.

Micsoda foglalkozás! Lehúzni felebarátainak a bőrét és azután áruba bocsátani, azt várva, hogy megvegyék. Mint a vadász, aki éhinség idején levágja kutyájának a farkát, a húst megeszi ömaga s a kutyának adja a csontokat, saját csontjait. Kikémlelni az emberek titkait, elárulni legjobb barátjának az anyajegyeit, szétdarabolni elevenen a feleségét, mint kísérleti nyulacskát, martalóc módjára befészkelődni valahová, gyalázatosságokat elkövetni, gyilkolni, gyujtogatni és kiállni végül a piacra. Fúj!

Kétségbeesésében leült és belekezdett jegyzetei alapján egy összefoglaló tanulmányba a világtörténelem legnevezetesebb korszakairól; azt hitte ugyanis vagy bajában azt képzelte, hogy ezzel a munkával sikert arathat és új utat törhet magának; történetíró lehet, aminek készült is kora ifjúságában, mielőtt író lett.

Felesége tudta, hogy mit ír, tudta, hogy ezzel a munkájával nem fog pénzt keresni, de azért erőt vett magán: talán a költő lobogó hite az asszonyt is meggyőzte arról, hogy van benne valami. Nem panaszkodott, sőt ellenkezőleg: biztatta a költőt és ajánlkozott rá, hogy lefordítja a munkát angolra.

Eltelt egy hónap, csendesesen, békességben, de szomorúan. Érezték, hogy nem érték be egymással a magányban négyszemközzött. Búsultak miatta, de azért nem kerestek társaságot. A költő, akinek több volt a tapasztalata, azt remélte, hogy az eljövendő gyermek megadja majd nekik azt a természetes társaságot, amely mindkettőjüket kielégítheti.

Mindeközben egyre közelebb férközött hozzá-

juk a szegénység. A költő darabjait nem játszották, nem vették meg, a tavasz egyetlen reménye sem vált valóra. Első házasságából való gyermekei pénzért rimáncodtak, és otthon a házban szűkösen volt már csak ennivaló.

Majd ütött a menekülés órája: meghitták őket, hogy töltsék a telet az anyós szüleinek birtokán.

Egy este, 1893 decemberében, leszálltak egy kis állomáson Jütland közepén és kocsin utaztak tovább erdőkön és pusztákon át.

Minden új volt és csodálatos. És most arról volt szó, hogy a költő furamód úgy éljen ebben a házban mint unoka, mintahogy az elmúlt nyáron egy hétig gyermek volt az apa villájában.

Félhomályban érkeztek el a komphoz. A jégzajlás megkezdődött már, de a vízállás is oly alacsony volt, hogy a folyó közepén zátony volt; ott új csónak várta őket. Onnan látszott már egy háromemeletes nagy fehér épület, amely barátságталannak, sőt csaknem kellemetlennek tünt fel a maga kiugró szárnyaival és kivilágított magas ablakaival.

Kijutottak a partra és benne voltak nyomban a kísérteties kastélyban. Fehérre meszelt lépcsőn vezették fel őket, amelyen sötét olajfestmények lógtak koromfekete rámaikban. Majd ott állt a költő egy meleg világos teremben a rokonok között, akik közül csak az anyóást ismerte.

Hihetetlen simulékonyságával rögtön beletalálta magát helyzetébe s úgy viselkedett mint ifjú rokonhoz illik, aki minden körülmények között hódoló tisztelettel tartozott az öregeknek.

Itt ebben a házban megszűnt a költő önrendelkezési joga; idegen hajlamoknak, akaratoknak, szokásoknak kellett engedelmeskednie. Hogy meg-

kimélje magát minden kellemetlenségtől, eleve föl-tette magában, hogy lemond minden külön egyéni hajlamáról és mindent jónak fog találni, ami elébe kerül, akármennyire idegen vagy undorító legyen is.

Az öreg nagyapa közjegyző és ügyvéd volt, aki nagy vagyonnal vonult vissza s csak házi szükség-letre és szórakozásból gazdálkodott. Birtoka túlnyomórészt vadászterület volt és általában olyan elhanyagolt állapotban volt, amire a városi ember azt szokta mondani, hogy festői. Hetvenen túl volt úgy ő, mint a felesége; mintha már csak a végüket várták volna, de azzal a derűs lemondással, amely a jólelkű, gondtalan, igazhitű katolikusokat jellemzi. Építettek már maguknak a kertben egy mauzoleumot is, amelyben pihenni akartak, és úgy mutogatták, mint mások a nyári házikójukat. Fehérre meszelt kis kápolna volt, virággal körül ültetve, és ezeket a virágokat úgy ápolták, mintha már is az emlékezet virágai lettek volna.

A ház bővelkedett minden jóban. Miután Alster szigetén csaknem koplaltak, itt ellenkezőleg arra kellett vigyázniok, hogy óvakodjanak a dőzsöléstől, úgy azonban, hogy a házigazdát meg ne sértsék. Minden áldott nap fácán, nyúl, őz került az asztalra, úgyhogy végül büntetésnek érezték már.

— Ez azért van, mert panaszkodtunk a manna miatt; most, mint Izrael morgó gyermekei, annyi fürjet kapunk, hogy a torkunkon jön ki.

Nyugalmat élveztek, az öregkor nyugalmát; nem kellett sem magukkal, sem mással törődniök, mert olyan házban éltek, ahol ugyanannyi szolgálta volt, mint úr. Az öregekkel, akiket nem izgatott immár érdek, nézet, szenvedély, könnyű volt össze-férni, s a fiatal párnak, amelynek külön lakása volt, csak az étkezések idején kellett megjelennie.

A fiatalasszony most teljességgel anya volt:

örült és reménykedett, úgy emlegette a meg nem született gyermeket, sőt úgy beszélt is vele, mintha ismerős lett volna. Szelid és nőies volt, alázatos, sőt hálás is urával szemben, akinek érzelmei változatlanul megmaradtak, noha az asszony alakja eltorzult és szépsége elhalványodott.

— Milyen szép az élet! — mondta az asszony.

— Igen, szép; de meddig lesz az!?

— Csitt!

— Hallgatok! De tudod, hogy a boldogságért büntetés jár!

Senkisem kérdezte a költőtől, mit dolgozik; ellenkezőleg, mindig csak ezt hallotta:

— Ne csinálj semmit, hanem pihend ki magad a vad hajszak után.

Elhozatta hát a könyveit, amiket pár évvel ezelőtt kapott egy gazdag embertől és kénytelen volt otthagyni a hazájában. Azután kutatásokba mélyedt, amiket rendszeresen folytatott; tanult és jegyzeteket készített.

Úgy érezte magát, mintha új életet kezdene élni és nagy érdeklődések ébredtek benne. És amikor azt látta most, hogy úgy a szintézis, mint az analízis igazolja régebbi hipotéziseit és számításait, megerősödött az a meggyőződése, hogy biztos módszer szerint dolgozik és hogy ráakadt a helyes útra.

Ez olyan önbizalommal töltötte el, hogy jogosultnak érezte magát munkája folytatására; mint-hogy azonban laikusokkal nem értethette meg kutatásai jelentőségét, némikép bizonytalanná vált a helyzete. Arra számíthatott csak, hogy jóhiszeműen higgyenek neki. Ezt meg is tették, míg békességben éltek; de tudta, hogy az antipátia első jelére áldozatul esik környezete szánakozó mosolyának, anélkül, hogy védekezhetne.

Az öreg művelt ember volt s ennél fogva kíváncsi volt rá, mi történik odafönt az ifjú pár lakásában. Mikor kérdezősködött, határozatlan válaszokat kapott; minthogy azonban bíró és ügyvéd volt, világosan akart látni. Mikor meghallotta, mire vonatkoznak a kutatások, legázolta őket a tankönyvek tekintélyével. Ifjabb atyja fia meghagyta őt abban a hitében, hogy igaza van, csak hogy véget vessen a meddő vitatkozásnak. De az öreg ingerelni próbálta, hogy ellent mondjon, fölényes arcot vágott és tola-kodóvá lett.

Legyen csak egyelőre!

— A világerért se mondok ellent! — gondolta Axel B., és felesége hálás volt engedékenységeért és csodálta önuralmát. De bizonyos volt, hogy el kell következnie az összeveszésnek, és el is következett.

A kopenhágai pör az ország határain túl is éreztette hatását, és egy szép napon beállított a bírósági kézbesítő, hogy megidézze a vádlottat a legközelebbi város bírósága elé.

Minthogy a vádlott kezdettől fogva kifogásolta a kopenhágai bíróság illetékességét, amennyiben norvég költő léte nem volt köteles elvállalni a felelősséget dán bíróság előtt egy fordításért; mint-hogy tehát joggal törvénytelennek tartotta az egész pört, vonakodott megjelenni a bíróság előtt. Az öreg

ellenben mindenáron azt kívánta, hogy jelenjen meg; főleg azért talán, mert nem szívesen látott volna a házában zsandárokat.

Hogy véget vessen a dolognak, Axel B. egy reggel valóban elhatározta, hogy elmegy a bíróságra és előterjeszti ott személyesen illetékességi kifogásait.

El is indult hazulról nyolc órakor s a szép országúton haladt tova a folyó mentén. Félúton azonban találkozott a levélhordóval, aki egy rég várt könyvet hozott neki utánvétellel.

Ez a könyv oly drága volt, mint az arany, s a költő, minthogy pénze nem volt, kénytelen volt más módot kieszelni a könyv megszerzésére. Miután egy hónapig gondolkozott a dolgon, eszébe jutott neki, hogy Norvégiában van egy láda értéktárgya egy padlás-szobában. Irt hát egyik barátjának és arra kérte, adja el a tárgyakat annyiért, amennyibe a drága könyv kerül, váltsa be bankjegyekre az összeget és küldje el neki egyszerű levélben. Nem volt szabad ugyanis senkinek sem tudni a dologról, mert a költő úgy érezte, hogy meglopja házáat és gyermekeit. De ezt a lopást el kellett követni, mert egy fontos problémát kellett megoldania.

Mikor most végül ott volt a kezében a sóvárogva várt szerszám, villám cikázott át a lelkén, s a költő, anélkül, hogy meggondolta volna a dolgot, visszafordult.

— Most én vagyok az úr! Azután jöhetnek a zsandárokok!

Mikor belépett megint az udvarba, ott állt az öreg és éppen egy őzbakot darabolt szét, amelyet ő maga lőtt. Axel B. igyekezett láthatatlanná válni, de eredménytelenül.

— Voltál már a bírónál? — kérdezte az öreg, kételkedő hangon.

— Nem! — felelt nyersen a megállított költő és besietett a ház kapuján.

Felszaladt a lépcsőn, be a szobájába, amelyet elrekeszelt.

Azután hozzálátott a könyv tanulmányozásához.

— Egy fél óra múlva, — gondolta, — meg van oldva a jelenkor legnagyobb problémája!

Kopogtak az ajtaján — — —

Ujra kopogtak, keményen, határozottan.

Ajtót kellett nyitnia, hogy békében maradjon; és kinyitotta az ajtaját.

— Mért nem mégy a bíróhoz?

— Semmi közöd hozzá! — válaszolt a költő és becsapta az ajtót úgy, hogy nagyot durrant, mint a puska lövés.

Most odalett a békessége! Érezte, hogy sorsa megváltozott, és hangokat hallott odalent. A keze remegett; olyan volt, mintha megbénult volna, és becsapta a könyvet, amelyben meg kellett volna találnia azt, amit keresett. Ugyanebben a pillanatban elvesztette ugyanis a hitét is, és nem mert semiféle cáfoló bizonyítéknak a szeme közé nézni.

Néhány perc múlva beállított hozzá az anyós. Nem haragudott; de kellemetlen volt neki, hogy azt kell közölnie a költővel, hogy feleségével együtt ki kell költözködni, még pedig nyomban még aznap ebéd előtt. Megkaphatják az ő kis egyemeletes házát, hátul a kertben; az ételt pedig levitethetik maguknak a nagy házból.

Betoppant a fiatalasszony is és táncolt örömben, hogy saját házuk lesz, s még hozzá éppen ez, külön kerttel és parkkal.

Az átköltözködés megtörtént. És megkezdődött most ebben a házacskában a házastársak együttélésének két legszebb hónapja.

VII

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Gránitból épült kunyhójuk, homokkő-foglalatos ablakocskáin kovácsolt vasrácsos, tökéletes idill volt. Kolostori épülethez hasonlított és szőlővel volt befuttatva. A szobák fala fehérre volt meszelve és tapétázatlan volt; az alacsony mennyezeteken látszottak az időtől megfeketedett erős gerendák.

A költőnek valóságos szerzetesi cella-formájú kis szobája volt: keskeny és hosszú, egyetlen kis ablakkal az egyik keskeny oldalon. A falak rőfnyi vastagok voltak, úgyhogy virágokat lehetett rakni nemcsak kívülre az ablak elé, hanem belül a könyöklőre is. A bútorzat ódon volt és hozzáillett minden egyébhez.

A költő itt rendezte be most a könyvtárát. Még soha életében nem érezte ennyire jól magát.

Most azonban készülődni kellett itt a gyermek megérkezésére. Közös erővel befestették az ablakfélfákat és az ajtókat. Rózsát és iszalagot ültettek a ház ajtaja elé. A kertet fölásták és bevetették.

A költő a nagy fehér falmezők kitöltésére képeket festett.

Mikor mindennel elkészültek, leültek és megcsodálták keziük munkáját.

— Gyönyörű! Most már méltóan fogadhatjuk a kicsit!

— Hogy fog örülni, ha mindjárt az első nap ennyi festményt láthat.

Vártak és reménykedtek; a hosszú tavaszi estén csak róla beszélgettek; találgatták, fiú lesz-e vagy leány; a nevek közül válogattak; szerették volna tudni, mikép fog alakulni a gyermek jövője. Az asszony gondolatai leginkább a körül forogtak, vajjon szőke lesz-e a gyermek és hasonlítani fog-e a költő fiához, akit szeretett.

Az asszony ugyanis éppúgy, mint a családja, különösmód a szőkékért rajongott; vajjon azért-e, mert ezek a világossághoz hasonlítanak, míg a barnák a sötétségre emlékeztetnek: bajos volna megmondani. A szőkéről minden jót föltételeztek, a zsidókat ellenben szidták, noha a fiatalasszony apjának az anyja maga is zsidónő volt; és az anyai ágon, amely holsteini parasztok származéka volt, a zsidó szót úgy használták, mint becsmérő szidalmat. Sőt az após antiszemita is volt. De mikor Axel B. tréfás célzást tett ennek az antiszemitaságnak a furcsaságára, a fiatalasszony rászólt:

— Te neked nem szabad erről tréfálkozni; bízd csak ezt miránk!

Végül egy szép, napsütéses májusi napon jelentkezett az ismeretlen utazó, és tizenkét rettenetes óra után leánynak bizonyult, de legalább nem volt barnahajú.

Most immár teljessé kellett volna válnia az idillnek, ehelyett azonban mintha éppen ellenkezőleg a végét járta volna.

A kicsi ugyanis sehogysem érezte jól magát ebben a siralom-völgyében, hanem éjjel-nappal szakadatlanul ordított. Egyik dajkát a másik után fogadták meg és küldték el. Őt nő nyüzsgölődött a kis házban, és valamennyinek más volt a véleménye arról, mikép szokás gyermekeket ápolni. Az apa úgy járt-kelt a házban, mint a gonosztévő, és mindig útban volt. Felesége mintha azt vette volna észre, hogy a költő nem szereti a gyermeket, és ez annyira bántotta az asszonyt, hogy szenvedett belé.

De ő maga egyidejűleg anyává alakult át, még pedig teljességgel. A gyermek ott feküdt anyja ágyában és az anya az éjszaka nagyobb részét végig tudta ülni egy széken, elmerülve a szép kis alvó csodálatába. Néha oda kellett állni az ágy elé az apának is és csodálnia kellett neki is a gyermeket; de az anyát legszebbnek találta azokban a pillanatokban, amikor megfeledkezett sajátmagáról és üdvözült mosollyal belemélyedt gyermekének a szemléletébe.

De kívülről is közeledőben volt a fergeteg. A környék népe nagyon vallásos volt, s a gyermek szakadatlan ordítása mindenféle szóbeszédre adott alkalmat. Kérdezgetni kezdték azt is, vajjon meg van-e a gyermek keresztelve.

Törvény szerint a gyermeknek az apa vallását kellett volna követnie, minthogy azonban úgy az apa, mint az anya vallási kérdésekben közönyös volt, a keresztelést, mint nem fontos dolgot, elhalasztották, annál is inkább, mert katolikus lelkész nem lakott a közelben.

A gyermek ordítása valóban nem volt normális, és amikor a környék közhangulata egyre erősebben kezdett megnyilatkozni, megjelent a nagymama és arra kérte a szülőket, hogy kereszteltessék meg a gyermeket.

— A nép morog, és már azzal is fenyegetőztek, hogy megkövezik a házatokat.

Ezt persze a fiatal hitetlenek nem hitték el, hanem mosolyogtak.

De a zúgolódás nőttön nőtt; egy parasztszony ott látta az ördögöt a kertben, és azt beszélték, hogy az idegen úr atheista.

Teljesen alaptalan semmiesetre sem volt az izgalom hire, mert járókelők, akik az országúton találkoztak az eretnekekkel, elfordultak tőle.

Végül megérkezett az öregek ultimátuma:

— A gyermeket huszonnégy óra alatt meg kell kereszteltetni katolikusnak, mert különben átküldik a Belten*) az egész családot.

A költő erre így válaszolt:

— Mi protestánsok meglehetősen türelmesek

*) A *Belt* tengerszoros Fyn (Fünen) és Sjaeland (Seeland) között. Voltaképp a Nagy-Belt egyik része: a *Somø Belt*.

vagyunk a hitünkben; de mihelyt pénzkérdést csinálnak belőle, akkor éppoly fanatikusak vagyunk, mint a katolikusok!

A helyzet fenyegető volt, mert a fiataloknak nem volt egy fitying utiköltségük sem. És a költő levelére ez a rövid és velős válasz érkezett: „Akkor hát hordjátok el magatokat!”

— Hogy az ember mártirja legyen oly hitnek, amely nem él benne, ez egykissé mégis csak furcsa dolog. És igazán nem vártam, hogy idelent még egyszer eljátsszuk a harmincéves háborút. De jó lesz vigyázni! A norvég költő felpakkolja a lányát is és magával viszi, mert norvég alattvaló.

A császáriak a nagy házban kezdtek megpuhulni, de most hadicselen törték a fejüket.

Azt jelentették, hogy a gyermek beteg. Napról napra betegebb lett. Végül beállított a nagyanya egész kíséretével és közölte a gyermek apjával, hogy a kicsike nem élhet már sokáig.

Az apa ezt nem hitte el.

Mikor ugyanaznap hosszabb erdei bolyongásából hazatért, felesége azzal a hírral fogadta, hogy a bába az orvos jelenlétében szükségkereszttségben részesítette a gyermeket.

— Milyen hitűnek keresztelték meg a lányomat? — kérdezte az apa.

— Protestánsnak, magától értetődik.

— Egyáltalán nem értem, hogy katolikus bába miként keresztelhet protestánsnak.

De mikor látta, hogy a felesége is benne volt az összeesküvésben, a költő hallgatott.

Másnap már egészséges volt a gyermek, és a kidobást senkisémm említette többé. A császáriak győztek.

— Jezsuiták!

A gyermek, amelynek még szorosabban egymáshoz kellett volna fűznie a házastársakat, mintha éppen ellenkezőleg azért jelent volna meg, hogy elszakítsa őket egymástól.

Az anya azt tapasztalta, hogy az apa hideg a kicsikéhez.

— Nem szereted a gyermekedet!

— Dehogyan nem! Csakhogy úgy szeretem, mint apa. Teneked viszont úgy kell őt szeretned, mint anyának. Ez a különbség.

A helyzet a következő volt: az apa félt oda-kötni magát az újszülötthöz, mert érezte a levegőben, hogy előbb-utóbb el fog szakadni az anyától. Az pedig bilincs lett volna, ha akkor kötve érzi magát a gyermekhez.

Az asszony viszont nem volt egészen tisztában vele, hogy mit akar. Ha a férfi szereti a gyermeket, akkor megeshetett volna, hogy magával viszi gyermekét is, mikor távozik; ha ellenben nem szereti a gyermeket, akkor egészen egyszerűen elmegy egyedül. Mert hogy el fog menni, azt sejtette az asszony.

Tavasszal ugyanis színvadi sikere volt Párisban, és őszre egy másik darabjának az előadását is

hirdették már. A költő tehát Párisba akart menni és oda akart menni az asszony is; de a gyermek akadályozta az asszonyt szabad mozgásában; és ha a férfi egyedül utazik el Párisba, akkor a nő sohasem fogja viszont látni.

Mostanában gyakran kapott a férfi francia postabélyeges leveleket, és ezek a levelek izgatták a nő kíváncsiságát, annál is inkább, mert a férfi azonnal el is égette a leveleket.

Ez az utóbbi körülmény, amely teljesen ellenkezett a férfi szokásaival, okul szolgált a nőnek arra, hogy gyanakodjék és gyűlölködjék.

— Utazni készülsz? — kérdezte egyik este.

— Természetesen, — felelte a költő. — Nem élhetek ebben a bizonytalanságban; hiszen minden pillanatban kitehetnek az országútra.

— El akarsz hagyni bennünket?

— Egyelőre itt hagylak benneteket, hogy elintézzem Párisban az üzleti ügyeimet. De az üzleti út nem elhagyás.

— Akkor hát elmehetsz! — fejezte be az asszony a beszélgetést, de ezzel el is árulta magát.

— Megyek, mihelyt megkapom a pénzt, amire várok.

Most előbújt az asszonyból megint a fúria! A költőnek először is föl kellett vonulnia egy padlás-szobába; és bárha az asszonynak meg a gyerekeknek két külön szoba állt a rendelkezésére, az asszony szándékosan tönkretette a meglévő harmadik szobát, amely ebédlő volt különösen szép bútorokkal. Letépte a függönyöket, elvitte a képeket, telerakott minden bútort gyerekholmival és tejesüvegekkel, tisztára azért, hogy megmutassa a költőnek, ki az úr a házban. A szobák most olyanok voltak, mintha démonok tanyáztak volna bennök: étel, konyhaedény, gyerekholmi hevert ágyakon, pamlagokon.

Azután rossz ételt tálalt fel, csupa kozmás dolgot. Végül egyszer egy tányér csontot tett a költő elé, ami olyan volt, mintha lerágták volna már a kutyák; és egy korsó vizet adott hozzá. A víz a legnagyobb megvetés jele volt, mert a pincék tele voltak sörrel, és egyetlen cseléd sem állt helybe anélkül, hogy az étkezésekhez ki ne kötötte volna a sört magának. A költő tehát csak a szolgálók és szolgálak után következett a házban. De némán тұrt, mert tudta, hogy az utiköltség meg fog jönni. Ez azonban nem gátolta meg utálatát abban, hogy épp úgy meg ne dagadjon, mint a gyűlölete.

Piszok, inség és gonoszság világában élt most; nem hallott soha mást, mint az asszony és a dajka, az asszony és a cseléd, az asszony és az anya civódását, mialatt a gyermek szakadatlanul ordított.

Lázrohamot kapott és egyidejűleg torokgyulladás; ágyban kellett maradnia odafönt a padlás-szobában. Az asszony nem hitte el, hogy beteg, és nem törődött vele.

Harmadnap orvost hivatott a költő, mert már vizet sem tudott nyelni. Megjelent erre az ajtóban a költő fúriája.

— Orvost hivattál? Tudod, hogy ez mibe kerül?

— Még mindig olcsóbb lesz, mint a temetés, aztán meg difteritisz is *lehet*, ez pedig veszedelmes a gyermekre nézve.

— Törődöl a gyermekkel?

— Törödöm, egy kicsit!

Az asszony, ha most a tengerbe dobhatta volna a férfit, megtette volna. Úgy bánt vele, mint a dögvészessel. Veszedelemben volt a gyermek, a gyermek!

— Sok mindent megértem már, — szolt a költő suttogva; — de ennyi gonoszságot sohse láttam még emberben!

És sírt, talán húsz év óta először; siratta az asszony aljasságát és talán saját sorsát és megaláztatását is.

Amikor tárgyilagosan vizsgálta a helyzetét, természetellenesnek találta, hogy ő, aki kiváló ember a maga szakmájában, saját hibáján kívül kénytelen oly nyomorúságosan élni, hogy még a cseléd is megsajnálta. Mióta belépett felesége rokonainak a házába, semmit a világon nem követett el. Nem is ivott, már azért sem, mert hiszen nem volt mit innia. Megérkezése óta sikereket aratott a színházakban; ezek a sikerek azonban ahelyett, hogy segítettek volna rajta, mint ahogy a siker rendes halandóknak mindig emelni szokta a tekintélyét, hozzájárultak csak ahhoz, hogy a gyűlölet és a mesterkéltség megvetés még jobban fokozódjék vele szemben.

Hogy elfogadta igen gazdag rokonoknak a vendégszeretetét, ezt nem volt oka túlságosan a szívére venni, mert hiszen törvényes örököse volt a fele dicsőségnek. De most, mikor legjobban dühöngött a gyűlölet, megtudta, hogy mibe kerül, és a rokonság fizetést emlegetett.

Megint eszébe jutott az a régebbi gondolata, hogy az, ami vele történik, nem természetes dolog, hanem hogy valami láthatatlan kéz nehezedik rá a sorsára.

Érthetetlen volt az is, hogy az utiköltsége nem jött meg. Mintha ez is főleg azért történt volna így, hogy meghosszabbodjék a szenvedése.

Mikor nem érkezett meg több más levele sem, amit várt, gyanakodni kezdett, hogy felesége az oka. És most leskelődni kezd a posta-táskára, amelyet a révész hoz; és ír a postahivatalnak. És mi lett a következménye a dolognak? Természetesen semmi egyéb, mint újabb szégyen és gyalázat.

Noha nem hitt semmiben sem, mégis úgyszólván

vallási válságot élt át. Érezte, mikép süllyed egyre ebben a miliőben, amelyben mindig csak az anyagiakról volt szó és ahol leplezetlenül előtérbe tola-
kodott az, ami állati: az evés és az ürülék; a dajkák, akikkel úgy bántak, mint fejőstehenekkel; a szakács-
nék és a rothadó zöldségfélék. És ráadásul örökösen azokat a testi dolgokat tárgyalták és mutogatták, amiket egyébként rejtegetni szoktak az emberek.

Ugyanekkor felhőszakadás volt, amely egy tornácot és néhány szobát víz alá borított. És a víz, amelyet nem lehetett levezetni, ott poshadt és büzt árasztott. A kert romlásnak indult, amióta a költő nem ápolta.

És most immár elvágódott innen messzire, világo-
sság és tisztaság, béke, szeretet és engesztelődés után. Ugy, mint valaha régen, megint a kolostor-
ról álmodozott, amelynek falai megóvnák a világ kísértéseitől és szennyétől, ahol felejthetne és elfeledve élhetne. De hiányzott már belőle a hit és az engedelmség.

A kolostornak ez a gondolata akkoriban régóta ott kísértett már az irodalomban. Berlinben sok szó esett egy felekezetenlküli kolostor alapításáról az intelligens emberek számára. Ezek ugyanis abban a korban, amikor az ipar és a gazdaság volt a legfontosabb, sehogysem tudták beleélni magukat a materializmusnak ebbe a légkörébe, bárha ők maguk is engedtek annak a csábításnak, hogy a materializmust prédikálják. És most írt a költő gazdag párisi barátjának egy ilyen kolostor alapításáról; elkészítette az épület tervét; szabályokat dolgozott ki és részletesen fejtegette a kolostori testvérek együttélését és feladatait. Ez 1894 augusztusában történt!

A cél az *Übermensch*-csé való nevelés volt aszkézis, elmélkedés, a tudomány, irodalom és művészet gyakorlása révén. Vallást nem említett, mert nem

lehetett tudni, milyen vallás következik, illetve hogy egyáltalán lesz-e vallás.

Felesége észrevette, mikép szakad el tőle a költő; de azt hitte, hogy gondolatai a hivságok és multságok, a színházak és kávéházak, a gáláns kalandok és az aranyszomj Párisával foglalkoznak. S félt a gondolataitól és irigyelte is őket.

Ami a költő történelmi tanulmányait illette, a főlényes női mosoly megszűnt, miután biztató szavakat kapott egy nagy német és egy ismert francia tekintélytől és miután a leveleket, védekezés céljából, kénytelen volt természetesen megmutatni. Mint-hogy most immár nem kritizálhatták többé a gondolatait, más térre helyezték át a vitát és kaján kérdésekkel kezdték őt kínozni, hogy mennyit keres a történelmen.

Majd ráuszítottak egy orvos-rokont, hogy fag-gassa és alázza meg őt. Vénasszonyok bosszantot-ták a kérdéseikkel.

A felesége, mikor haragudott, átszaladt az öre-gekhez és elárulta előttük az összes házastársi apró és nagy titkokat; elmesélte nekik azt is, amit a költő izgatott pillanatokban mondott az öregekről. Később azután megbánta ezt az asszony, de akkor már késő volt. Az egyenetlenséget fölkellette, és a vihart nem lehetett már elhárítani.

Mikor volt a költőnek pénze, és felajánlotta, hogy hozzájárul a háztartás költségeihez, mindenki fölháborodott azon a durvaságon, hogy fizetni akart a gazdag rokonoknak a meghívásért. Mikor nem volt neki pénze, nagyon is érthető siralmakat zengedez-tek a fülébe arról, hogy milyen drága minden, és felküldték hozzá az orvos számláját. Egyszóval: zabolátlan embereknek a javíthatatlanságával szem-ben tehetetlen volt.

Gyakran már arra gondolt, hogy elindul gya-

log és fölkeresi földieit, hogy az ő támogatásukkal odébb állhasson. De valahányszor kísérletet tett erre, mindig visszafordult, mintha meg volna babonázva és oda volna láncolva ahhoz a kis folyóhoz, amely mellett a kunyhó volt. Jó napokat élt át ebben a kunyhóban és ennek az emléke volt az, ami visszatartotta; hálás is volt a múltért és a gyermeket is szerette. Szerette a gyermeket, de szeretetét nem volt szabad elárulnia, mert akkor a kicsikéből lépvessző lett volna, amelyen fennakad a szárnyaival.

Egy ízben hosszabb sétát tett a pompás eláraszott réteken, ahol özek játszadoztak; a bokrokból fácánok röppentek fel a magasba, mint a rakéták, fémfényű tollaikat mutogatva; a mocsárban gólyák halásztak és a nyárfák között pirókók süvöltöttek. Itt jól érezte magát, mert a táj elhagyott volt; halandó ember nem mert ide házat építeni, mert félt a nagy szökőártól.

Háromnegyed év óta itt szokott sétálni egyedül minden reggel. Még a feleségének sem volt szabad őt elkisérni ide, mert azt akarta, hogy ez a táj egyedül az övé legyen; egyedül akarta élvezni a szemével, más embernek még a hangját sem akarta hallani itt. Amikor viszontlátta ezt a szemhatárt, más emberre emlékezni sem akart.

Itt szokott újra rátalálni magára, sajátmagára és nem másra. Itt támadtak nagy gondolatai, itt szállt magába áhítatosan. A legutóbbi érthetetlen események és mély szenvedései arra birták, hogy a *Végzet* szót a *Gondviselés* szóval helyettesítse; ezzel azt jelezte, hogy valamely tudatos személyes lény irányítja élete útját. Most *providencialistának* mondta magát, hogy legyen valami neve; más szóval: hitt Istenben, anélkül, hogy pontosabban meg tudta volna mondani, mit ért alatta.

Ma bánatba merült a lelke, mintha búcsúznék ezektől a rétektől és bokroktól. Valami fenyegette, amit sejtett és amitől félt is.

Mikor haza tért, a ház üres volt. Felesége nem volt sehol, a gyermek nem volt sehol.

Mikor megkérdezte a szolgától, aki végül előkerült, hogy hol a felesége, a lány kotnyelesen így felelt:

— Elutazott.

— Hová?

— Odensébe.

A költő nem tudta, elhigye-e vagy ne higye el. Nagy gyönyörúsége telt a csendben és az ürességben. Meg nem mérgezett levegőt lélezett be, élvezte a magányt, s egy buddhista rendületlen nyugalommal munkájához látott. Az utitáska be volt már csomagolva, és az utiköltségnek hamarosan meg kellett érkeznie.

Eltelt a délután. Mikor kinézett az ablakon, szokatlan csendet vett észre a nagy épület körül; a rokonok közül nem látott senkit sem. A szolgáló ellenben ide-oda futkosott, mintha jelentést tenne valakinek.

Egyszer tőle is megkérdezte, nem kíván-e valamit.

— Semmit sem kívánok! — felelte.

És ez igaz is volt; mert utolsó kívánsága: szabadulni ebből az egész nyomorúságból, — teljesült, anélkül, hogy ő maga csak a kisujját is mozdította volna.

Egyedül vacsorázott és jól érezte magát. Elüldögélt tovább is az asztalnál és rágyujtott. Lelke egyensúlyozott mérlegnek a szerencsés helyzetében volt, készen arra, hogy oda billenjen, ahová a kedve tartotta. Óvakodott bármit is kívánni, mert félt, hogy a kívánságát keresztezni találják.

De várt valamit.

— Ha jól ismerem az asszonyokat, akkor ma nem tudnak elaludni addig, amíg egy kiküldöttük

meg nem állapítja, szenved-e az áldozat úgy, ahogy kiszámították.

És valóban — beállított hozzá az anyós.

— Jó estét! — köszöntötte a költőt. — Hát te egyedül ülsz, fiam?

Azzal a hűvös nyugalommal, amelyet a máglyahalálra ítélt indián érez a tűz előtt, így felelt:

— Igen, itt ülök egyedül.

— És mit szándékozol most csinálni?

— Hát természetesen utazom.

— Úgy látom, nagyon nyugodtan fogadod a dolgot.

— Mért ne fogadnám nyugodtan?

— Mária válni akar!

— Képzelem!

— Akkor hát nem is szereted!

— Azt óhajtod, hogy szeressem, csak azért, hogy alaposan szenvedjek.

— Tudsz is te szenvedni! Te!?

— Örülnél, ha tudnék.

— Mikor akarsz utazni?

— Mihelyt megkapom az utiköltséget.

— Ezt már sokszor mondtad.

— Csak nem akartok ma éjszakára kidobni az országútra?

— A nagymama nagyon izgatott . . .

— Akkor azt ajánlom neki, hogy olvassa figyelmesen a ma esti imáját . . .

— Veled nem sokra megy az ember.

— Nem bizony! Mihaszna túrném, hogy sokra menjete?

— Jó éjt!

Az anyós eltávozott.

A költő mélyen és jól aludt, mint oly eredmény után, amire régóta várt.

Másnap reggel ezzel a határozott gondolattal ébredt: — Az asszony nem utazott el; itt van valahol a közelben.

Mikor kiment a házból, látta, hogy a szolgáló egy csomó gyerekkelmival a kompra szállt.

— Haha! — gondolta a költő, — az asszony ott ül a folyó tulsó partján.

A szolgáló csakhamar visszatért, miután a költő messzelátón végignézte, hogy bujkált a tulsó parton.

— Ha most nyugodtan viselkedünk, — gondolta magában, — a császáriak vereséget szenvednek.

Megjelent újra az anyós, és nyugtalannak, de megpuhultnak látszott.

— Most hát egyedül vagy, fiacskám, és a feleségedet nem fogod látni soha többé.

— Hát olyan messzire utazott?

— Úgy bizony!

A költő nevetett és a folyó felé sandított.

— No, hogyha úgy is tudod, — szólta az öregasszony, — hát akkor eredj utána!

— Nem, ezt nem teszem.

— De ő nem teszi meg az első lépést.

— Akár teszi, akár nem, énnekem egészen mindegy.

A csónak egész nap ide-oda járt a jelentésekkel. Délután beállított újra az anyós.

— Neked kell megtenni az első lépést, — jelentette ki. — Mária magára van hagyatva és beteg lesz, ha nem írsz neki és nem kéred meg, hogy jöj-jön vissza.

— Hogy tudod, hogy visszakivánom őt? Az az asszony, aki egy éjszakát házon kívül töltött, eljászotta házastársi jogát és megsértette férjének a becsületét.

Ez váratlan védekezés volt, és az anyós gyorsan el is búcsúzott. Átkelt a csónakon a tulsó partra és estig elmaradt.

A költő a szobájában ült és írt, mikor a felesége belépett, olyan arccal, mintha megkönyörült volna a költő fájdalmán és engedett volna állhatatos hívó szavának.

Most ledőlhette volna az asszonyt, de nem tette: a legyőzöttel szemben nagylelkű volt.

Mikor ott volt vele a házban újra az asszony és a gyermek, a költő így is jól érezte magát, épp oly jól, mint előbb, amikor nem voltak ott, sőt talán valamivel még jobban is.

Este megjött az utiköltség. Most már változott a helyzet, a költő kezében volt börtönének a kulcsa.

És ebben a pillanatban az asszony is új szempontból látta a dolgot.

— Tudod, ez az élet megöl! Nem olvastam egyetlen könyvet sem, amióta megérkezett a gyermek, és nem írtam egy év óta egyetlen cikket sem. Elkísérlek Párisba.

— Engedd meg, hogy előre utazzam és megvizsgáljam a terepet.

— Akkor én sohse szabadulok innen.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. EAST ASIAN BLDG.
CHICAGO, ILL. 60607

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

